

Th.L. van Berkel

Med. No. 306

LAGE MAASKANT

SOCIAAL-ECONOMISCHE VERKENNING
VAN EEN RUILVERKAVELINGSGBIED
TEN NOORDEN VAN OSS



SIGN: L 27-306
EX. NO: B
MLV:

Augustus 1984

Landbouw-Economisch Instituut

Afdeling Structuuronderzoek

REFERAAT

LAGE MAASKANT

Sociaal-economische verkenning van een ruilverkavelingsgebied ten noorden van Oss

Berkel, Th.L. van

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1984

65 p., tab., krt., graf.

Beschrijving van de structuur van de landbouw in een toekomstig ruilverkavelingsgebied van ca. 4300 ha, gelegen in de gemeenten Berghem, Lith, Megen c.a., Oss en Ravenstein.

De landbouwproductie, die voornamelijk bestaat uit rundveehouderij en intensieve veehouderij, is recentelijk snel gegroeid. De ontwikkeling wordt echter bemoeilijkt door een ongunstige verkaveling en doordat veel bedrijven in de bebouwde kom liggen. Het aantal bedrijven en de oppervlakte cultuurgrond bleven in de periode 1977-1982 vrijwel constant. De ongunstige werkgelegenheid buiten de landbouw leidt er toe dat veel jongeren het zoeken in het agrarisch bedrijf.

Landinrichting/Melkveehouderij/Structuur van de landbouw/
Noord-Brabant

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Inhoud

	Blz.
SAMENVATTING	5
1. INLEIDING EN ALGEMENE ORIENTATIE	9
1.1 Achtergrond en doel van het onderzoek	9
1.2 Omgrenzing en ruimtelijke verdeling van het gebied	9
1.3 Bevolking	10
1.4 Planologische aspecten	13
2. BEDRIJVEN EN ARBEIDSKRACHTEN	16
2.1 Aantal bedrijven	16
2.2 Arbeidskrachten, leeftijd van de bedrijfs- hoofden en bedrijfsopvolging	18
2.3 De deelgebieden	19
3. DE CULTUURGROND	21
3.1 Het grondgebruik	21
3.2 Rechtsvorm van grondgebruik	23
3.3 Het grondverkeer	24
3.4 Produktieomstandigheden	25
4. PRODUKTIEPATROON EN PRODUKTIETAKKEN	31
4.1 De samenstelling van de produktieomvang uitgedrukt in sbe	31
4.2 De omvang van de bedrijven	32
4.3 Het bedrijfstype en de oppervlakte van de bedrijven	33
4.4 De produktietakken	34
4.4.1 De rundveehouderij	34
4.4.2 De intensieve veehouderij	40
4.4.3 De akkerbouw en de tuinbouw	41
4.5 De deelgebieden	42
5. BEDRIJFSECONOMISCHE BESCHOUWING	44
5.1 Bedrijfsresultaten op de rundveehouderij- en de intensieve veehouderijbedrijven	44
5.2 De economische betekenis van de land- en tuinbouw in het gebied	46
6. VERWACHTE AUTONOME ONTWIKKELINGEN IN DE LANDBOUW	48
6.1 Het aantal hoofdberoepsbedrijven	48
6.2 Cultuurgrond en verdeling van de bedrijven naar oppervlakte	49

INHOUD (vervolg)

	Blz.
6.3 De ontwikkeling in de produktietakken	51
6.3.1 Het grondgebruik	51
6.3.2 De rundveehouderij	51
6.3.3 De intensieve veehouderij	54
6.3.4 De akkerbouw en de tuinbouw	54
6.3.5 De omvang van de produktietakken uitgedrukt in sbe	55
6.4 Het bedrijfstype	56
7. ENKELE SLOTOPMERKINGEN	58
LITERATUUR	59
BIJLAGEN	60

Samenvatting

Algemene oriëntatie

Het ruilverkavelingsgebied "Lage Maaskant" ligt in het noordoosten van Noord-Brabant ten noorden van Oss en omvat gronden behorende tot 5 gemeenten waarvan Megen, Lith, Berghem en Oss de grootste bijdrage leveren.

Tot 1942 had dit gebied regelmatig te maken met overstromingen van de Beerse Overlaat. Later, begin zestiger jaren, is in het grootste deel van het blok een ruilverkaveling uitgevoerd.

De totale oppervlakte van het blok is ca. 4300 ha. De agrarische bedrijven die in het blok liggen hebben thans ca. 3500 ha in gebruik. De rest bestaat uit bebouwing, wegen, waterlopen, natuurgebieden, dijken en uit grond in gebruik bij niet-geregistreerden en buiten het blok wonenden.

In het blok liggen 5 woonkernen waarin een groot gedeelte van de agrarische bedrijven is gelegen. De kernen van Berghem en Oss liggen tegen de blokgrens aan buiten het gebied.

De cultuurgrond, overwegend rivierklei en ook zandgrond, is vrijwel geheel als grasland en bouwland in gebruik. De agrarische produktie bestaat voornamelijk uit rundveehouderij en intensieve veehouderij.

Het overgrote deel van het blok heeft de bestemming agrarisch gebied met weinig beperkingen, daarnaast komen gebieden voor met landschappelijke en/of natuurwetenschappelijke waarden en/of waterstaatkundige functies. Het agrarisch grondgebruik blijft naar verwachting constant.

Het aantal inwoners in het blok blijft nagenoeg constant, ook het beleid voor de toekomst is hierop gericht. De werkgelegenheidssituatie in deze regio is zeer ongunstig; in 1983 was $\pm 20\%$ van de mannen werkloos.

Aantal bedrijven en arbeidskrachten blijft constant

In 1982 waren er in het ruilverkavelingsgebied 177 hoofdberoepsbedrijven en 62 geregistreerde nevenbedrijven. Het aantal hoofdberoepsbedrijven bleef in de afgelopen periode constant, en zal dat naar verwachting ook in de toekomst blijven. Door de geringe niet-agrarische werkgelegenheid stijgt het aantal meewerkende zoons en trachten boerenzoons die elders werkloos worden in de landbouw emplooi te vinden.

Het aantal regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten op de hoofdberoepsbedrijven nam zelfs iets toe. De gemiddelde arbeidsbezetting nam toe tot 1,24 man per bedrijf.

Areaal cultuurgrond blijft gelijk

De oppervlakte cultuurgrond (gemeten maat) van alle in 1982 geregistreerde bedrijven was 3426 ha; hiervan kwam 3087 ha of 90% voor op hoofdberoepsbedrijven.

Het agrarisch grondgebruik bleef de voorbije 5 jaren constant, hetgeen ook voor de komende 10 jaren wordt verwacht. Het grondgebruik op nevenbedrijven vermindert. In 1992 zal volgens berekening ongeveer 3420 ha cultuurgrond geregistreerd zijn, waarvan circa 3130 ha op hoofdberoepsbedrijven.

De gemiddelde oppervlakte van alle hoofdberoepsbedrijven is dan 17 ha (ook in 1982), van de gespecialiseerde melkveebedrijven \pm 27 ha, van de intensieve veehouderijbedrijven 6 à 7 ha en van de andere bedrijven ca. 20 ha.

Veel grondmobiliteit, vrij veel pachtland

In de periode 1977-1982 is een kwart van de cultuurgrond van gebruiker gewisseld. Dit bestond voor drie vijfde uit overdracht van gehele bedrijven (voornamelijk aan familieleden) en voorts uit verkleining en opheffing van bedrijven.

De cultuurgrond is voor 59% eigendom van de gebruikers. Het pachtland is voor de helft eigendom van particulieren, voor de helft van de overheid en rechtspersonen.

Verkaveling ongunstig, ontsluiting vrij goed

Vele bedrijven hebben te veel kavels, bijna twee derde van de grond ligt vrij ver van huis en er staan nog veel boerderijen in de dorpen. Bijna alle bedrijfsgebouwen en ca. 90% van de grond ligt aan een verharde weg. Van de bedrijven met melkvee heeft slechts een vijfde 60% of meer van de grond bij huis.

Rundveehouderij en intensieve veehouderij voornaamste produktietakken

De cultuurgrond op de hoofdberoepsbedrijven wordt voor 96% gebruikt ten behoeve van de rundveehouderij en voor 4% als bouwland exclusief voedergewassen. De arealen grasland en voedergewassen zijn vergroot, de oppervlakte bouwland exclusief voedergewassen werd kleiner.

De rundveehouderij en de intensieve veehouderij zijn de voornaamste produktietakken, deze omvatten in 1982 respectievelijk 64% en 33% van het aantal sbe op de hoofdberoepsbedrijven. Het bouwland exclusief voedergewassen droeg 2% bij en de tuinbouw 1%. Het aandeel van de intensieve veehouderij werd groter doordat deze produktietak relatief sneller groeide dan de rundveehouderij.

Op 60% van de bedrijven is de rundveehouderij de voornaamste produktietak, op 20% de intensieve veehouderij, 14% zijn gemengde rundvee/intensieve veehouderijbedrijven en 6% behoren niet tot voornoemde groepen. De afgelopen 5 jaar nam het aantal intensieve veehouderijbedrijven toe, het aantal bedrijven met voornamelijk rundveehouderij daalde weliswaar maar hierbij nam het aantal sterk gespecialiseerde bedrijven toe. Voor de toekomst wordt een toenemend aantal bedrijven met voornamelijk intensieve veehouderij verwacht, waarschijnlijk ten koste van de aantallen minder gespecialiseerde bedrijven met voornamelijk rundvee en de gemengde rundvee/intensieve veehouderijbedrijven.

Productie snel toegenomen

De produktieomvang van de gezamenlijke hoofdberoepsbedrijven nam de afgelopen 5 jaar met 5,5% per jaar toe, door uitbreiding van zowel de rundveehouderij als de intensieve veehouderij. Voor de toekomst wordt als gevolg van de produktiebeperking in de melkveehouderij een tragere groei verwacht, namelijk ca. 0,9% per jaar. Zonder deze beperking zou de groei op grond van de ontwikkelingen in het recente verleden ca. 2,7% per jaar kunnen bedragen.

De gemiddelde bedrijfsomvang van 202 sbe in 1982 ligt iets onder het provinciale gemiddelde. Deze bedrijfsomvang nam in de voorbije periode sneller toe dan in de provincie. Voor omstreeks 1992 wordt voor de hoofdberoepsbedrijven rekening houdende met de beperking van de melkproduktie een gemiddelde omvang van ca. 220 sbe verwacht.

Rundveehouderij breidt uit

De omvang van de rundveehouderij en het aantal koeien neemt toe, evenzo de oppervlakte grasland en voedergewassen en ook de veedichtheid. Het aantal bedrijven met melkkoeien loopt iets terug.

In 1982 waren er 120 hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien en een melktank. Hiervan hadden er 64 een ligboxenstal waarin 73% van alle koeien was ondergebracht. De bedrijven met een ligboxenstal hebben een gemiddelde oppervlakte van ca. 25 ha en hielden gemiddeld 67 koeien, die met een andere stal ruim 15 ha en 28 koeien.

Het gebied heeft, gerekend over alle bedrijven, een veedichtheid van 272 grootveeëenheden per 100 ha grasland en voedergewassen tegen 290 in Noord-Brabant en 269 landelijk.

Voor de toekomst wordt verwacht dat het aantal bedrijven met melkkoeien vermindert (tot + 112). Voorts zal uitgaande van de beperking van de melkproduktie het aantal koeien verminderen. Het aantal bedrijven met ligboxenstal zal niet veel veranderen.

Intensieve veehouderij groeit snel

Veel boeren hebben te weinig grond om van alleen grondgebonden produktie te kunnen bestaan. De intensieve veehouderij - voornamelijk varkenshouderij - is dan ook een belangrijke produktietak geworden. De omvang hiervan nam de voorbije 5 jaar met bijna de helft toe, op de hoofdberoepsbedrijven met meer dan de helft. Voor de toekomst wordt van een tragere groei uitgegaan.

Akkerbouw staat ten dienste van rundveehouderij

Het bouwland wordt in toenemende mate gebruikt voor de rundveehouderij, ruim drie kwart wordt beteeld met snijmais. Voor de toekomst wordt verwacht dat het areaal snijmais niet toeneemt, daarnaast zal een beperkte oppervlakte met suikerbieten, granen, e.d. worden beteeld.

De tuinbouw, groenten en fruit in de open grond, is een zeer kleine produktietak die in oppervlakte constant blijft (+ 14 ha op hoofdberoepsbedrijven).

1. Inleiding en algemene orientatie

1.1 Achtergrond en doel van het onderzoek

Ten behoeve van de voorbereiding van de ruilverkaveling "Lage-Maaskant" heeft de Landinrichtingsdienst aan het Landbouw-Economisch Instituut verzocht een onderzoek in te stellen naar het functioneren van de land- en tuinbouw in dit gebied. Het doel van dit onderzoek is om basisinformatie te verschaffen voor het op te stellen Landbouwstructuuradvies en om de autonome ontwikkeling van de landbouw in het gebied aan te geven ten behoeve van een op te stellen evaluatierapport. In het Landbouwstructuuradvies worden de wensen van de land- en tuinbouw ten aanzien van de inrichting van het gebied geformuleerd. Deze wensen moeten uiteraard gebaseerd zijn op het functioneren van de land- en tuinbouw in het gebied en de knelpunten die hierbij optreden.

Om een beeld te krijgen van het functioneren van de landbouw worden verschillende aspecten gezien. Allereerst wordt de sociaal-economische situatie in het gebied weergegeven: de ontwikkeling van de bevolking, de werkgelegenheid en vooral de ruimtelijke ordening (streekplan, bestemmingsplannen). Deze factoren zijn van grote invloed op de toekomstige ontwikkeling van de landbouw. Daarna komen belangrijke elementen van de agrarische structuur aan de orde zoals het aantal bedrijven en arbeidskrachten, de cultuurground en het produktiepatroon. In de hoofdstukken 2, 3 en 4 worden de huidige toestand en de ontwikkelingen in de afgelopen jaren beschreven, in hoofdstuk 6 wordt een blik op de toekomst gegeven. Hoofdstuk 5 bevat een globale oriëntatie op de bedrijfsresultaten van de produktietakken die in het gebied voorkomen.

Voor dit rapport is gebruik gemaakt van gegevens van de landbouwtellingen van 1977 en 1982. Deze gegevens zijn aangevuld met informatie die voor deze studie in het gebied is verzameld zoals de ligging van de bedrijven in de deelgebieden, de indeling in beroepsgroepen, de opvolgingssituatie, e.d. Voorts is gebruik gemaakt van gegevens uit landbouwtellingen in andere jaren.

1.2 Omgrenzing en ruimtelijke verdeling van het gebied

Het ruilverkavelingsgebied "Lage Maaskant" ligt in het noordoosten van Noord-Brabant, ten noorden van Oss. De oppervlakte van het gebied is ca. 4300 ha.

De grens van het gebied (zie bijgaande kaart) wordt in het noorden gevormd door de Maas, in het westen door de ruilverkaveling "Midden-Maasland" (in uitvoering), in het zuiden door de huidige en toekomstige bebouwing van Oss en de ruilverkaveling "Midden-Maasland", in het oosten door de ruilverkaveling "Land van Ravenstein" (voltooid).

Dit verkavelingsgebied omvat de gehele gemeente Megen c.a. en gedeelten van de gemeenten Lith, Berghem, Oss en Ravenstein. De voornaamste woonkernen in het gebied zijn Oijen, Macharen, Megen, Haren en Teeffelen.

In het verleden was alle bebouwing geconcentreerd in de dorpen, vanwege regelmatige overstromingen van de Beerse Overlaat. Deze is in 1942 afgesloten. De laatste decennia is de openheid van het gebied verminderd door boerderijbouw en de aanleg van beplantingen.

Van de totale oppervlakte van ca. 4300 ha bestaat globaal 3700 ha uit cultuurgrond, de overige oppervlakte wordt ingenomen door wegen, waterlopen, natuurgebieden, dijken, bosjes, erven en bebouwing.

Er worden 4 deelgebieden onderscheiden (zie kaart) namelijk Oijen, Oss, Haren en Berghem. Daarnaast is als deelgebied onderscheiden, een groep bedrijven waarvan de bedrijfsgebouwen buiten het blok staan maar die 50% of meer van hun grond in het blok hebben liggen.

Het noordelijk deel van het blok wordt gevormd door de uiterwaarden van de Maas, zuidelijk daarvan liggen de komgronden (rivierklei) en in het zuid-zuid-oosten vindt een overgang plaats naar de zandgronden.

Het grootste deel van het blok (ca. 90%) heeft eerder deel uitgemaakt van een ruilverkaveling, namelijk "Land van Megen" (afgesloten in 1961), "Land van Ravenstein" (afgesloten in 1971) en "Huizenbeemd" (afgesloten in 1942). Bij deze ruilverkavelingen werden voornamelijk de waterbeheersing en de ontsluiting aangepast. Ook werden boerderijen verplaatst. Na deze ruilverkavelingen zijn regelmatig boerderijen uit de dorpen naar het buitengebied verplaatst. Deze bedrijfsverplaatsing gaat ook momenteel nog steeds door.

1.3 Bevolking

De gemeente Megen c.a. valt geheel in het blok; Lith, Berghem en Oss ten dele. Het aantal inwoners van Megen c.a. blijft nagenoeg constant, dat van de andere gemeenten nam sneller toe dan in de provincie.

Tabel 1.1 De ontwikkeling van het aantal inwoners

Jaar (per 1/1)	Megen c.a.		Lith		Berghem		Oss index	Noord- Brabant index
	aantal	index	aantal	index	aantal	index		
1972	2.852	100	4.789	100	4.409	100	100	100
1977	2.757	97	5.221	109	5.008	114	108	108
1982	2.901	102	5.785	121	5.393	122	116	113
1983	2.900	102	5.864	122	5.410	123	117	113

De afgelopen 10 jaar was in Megen c.a. de natuurlijke groei van de bevolking maar weinig sterker dan het vertrekoverschot, in Oss was de natuurlijke aanwas van duidelijk meer betekenis dan de vestigingen, in Berghem en Lith was de invloed van de vestigingen van elders groter dan van de natuurlijke groei.

De bevolking woont voornamelijk in verspreid door het gebied liggende kleine kernen (ook een aantal agrarische bedrijven is in deze kernen gelegen!).

De toename van de bevolking in het gebied zal de komende jaren (tot + 1990) vrijwel alleen bepaald worden door de natuurlijke groei. Uit het streekplan Midden- en Oost-Brabant valt af te leiden dat het beleid ten aanzien van Oijen, Haren en Macharen gericht is op een constant houden van het inwonertal. Megen en Lith mogen toenemen met slechts de helft van de natuurlijke aanwas.

In alle kernen ontbreekt dus ruimte voor een vestigingsoverschot. De bedoeling van dit terugdringen c.q. voorkomen van een vestigingsoverschot is het verder doordringen van de verstedelijking in het landelijk gebied af te remmen. De buiten het blok gelegen stadsregionale kernen Oss en Berghem mogen groeien zowel door natuurlijke aanwas als door vestigingsoverschotten.

De werkloosheid van mannen, in het ambtsgebied van het Gewestelijk Arbeidsbureau Oss waartoe de 4 gemeenten met nog 16 andere behoren, was in 1983 19,6% van de afhankelijke mannelijke beroepsbevolking tegenover 18,4% in Noord-Brabant 1).

1.4 Planologische aspecten

Plannen op nationaal en regionaal niveau

Volgens de "Nota landelijke gebieden" 2) en de daarbij behorende "structuurschets voor de landelijke gebieden" ligt het blok in "gebieden met afwisselend landbouw, natuur en andere functies in grotere ruimtelijke eenheden" en bovendien is het als "open ruimte" aangeduid. Een beperkt gedeelte ten noordwesten grenzend aan Oss is ingedeeld bij de "gebieden binnen de stedelijke invloedssfeer". Het beleid is gericht op het ontwikkelen van de landbouw, de natuur en andere functies en het vrijwaren van waardevolle landelijke gebieden van stedelijke druk.

Het streekplan voor Midden- en Oost-Brabant (vastgesteld in 1978) duidt het overgrote deel van het ruilverkavelingsgebied aan als "agrarisch gebied" waar de agrarische functie dient te worden behouden en zo mogelijk versterkt. De buitendijkse gebieden aan de Maas (Het Scheel, De Ossekamp, De Waarden, Polder Oude Maas,

- 1) Bron: Arbeidsmarktbeschrijving van de Provincie Noord-Brabant 1982 en informatie.
- 2) Deel 3d van de Derde Nota over de Ruimtelijke Ordening, 1979.

Maasakker en Diedensche Uiterdijk) zijn aangeduid als "agrarisch gebied met natuurwaarde". Als in deze gebieden bescherming van de natuurwaarden noopt tot beperking van het agrarisch gebruik zijn maatregelen nodig die tot een voor beide belangen aanvaardbare situatie leiden. Verder is een klein gebied aan de noordrand van Megen aangeduid als "agrarisch gebied met landschappelijke en/of cultuurhistorische waarde".

Een deel van het blok valt binnen de stadsregionale ontwikkelingszone van Oss, een zone waarbinnen de verstedelijking dient te worden geconcentreerd. De groeifunctie van de kernen in het gebied is zeer beperkt.

Plannen op lokaal niveau

Momenteel is de ruimtelijke ontwikkeling in het buitengebied nog niet overal bepaald. Een aantal gemeenten heeft een vastgesteld bestemmingsplan (al of niet goedgekeurd of in beroep) of er is een dergelijk plan in procedure (zie Literatuur).

De uiterwaarden hebben in de bestemmingsplannen buitengebied een bestemming gericht op verschillende doeleinden en functies namelijk: agrarische, landschappelijke, cultuurhistorische, waterstaatkundige en in sommige delen ook natuurwetenschappelijke doeleinden en functies. Bouwwerken worden in het algemeen uit deze zone geweerd. Voor het uitvoeren van een aantal werken (zoals o.a. egaliseren, verhardingen aanleggen, houtopstanden rooien, soms waterbeheersing) is een "aanlegvergunning" nodig. De Oude Maasarm ten noorden van Haren heeft de bestemming "natuurgebied", evenzo het gebiedje Stijbeemden ten zuiden van Haren.

Het gebied ten zuiden van de Maasdijken is voor het grootste deel "agrarisch gebied", waar onder bepaalde voorwaarden vestiging van volwaardige agrarische bedrijven (doorgaans in bouwblokken) is toegestaan.

In de directe omgeving van vrijwel alle woonkernen is een "agrarisch kernrandgebied" geprojecteerd teneinde, om onder andere milieuhygiënische redenen, de vestiging van nieuwe agrarische bedrijven aan banden te leggen. Tevens zijn voor diverse werken "aanlegvergunningen" vereist.

In het zuidelijk deel van de "Lage Maaskant" komen ook gebieden voor met een bestemming "agrarisch gebied met landschappelijke waarde". Dit zijn het gebied De Rotten (ten noorden van het Ossermeer), het gebied ten zuidwesten van de Teeffelsche Wetering, rond het natuurgebiedje de Stijbeemden, ten zuiden van de Oude Maasarm en ten zuiden van Megen en Haren. In deze gebieden is, uit landschappelijke overwegingen, agrarische bebouwing slechts in beperkte mate mogelijk en is voor de uitvoering van diverse werken een aanlegvergunning vereist.

Waterwingebied

Ten zuiden/zuidwesten van het dorp Macharen, op het grondgebied van de gemeenten Megen en Lith, ligt een waterwingebied annex pompstation van de waterleidingmaatschappij "Oost-Brabant".

Hierdoor ligt een groot gedeelte van het blok in de z.g. chemische beschermingszone van het grondwater. Binnen dergelijke zone vormt het normale agrarische gebruik van de grond in het algemeen geen probleem. Bepaalde werkzaamheden, zoals bijvoorbeeld graven van putten dieper dan 2 meter, zijn niet toegestaan.

Recreatie

Als uitwerking van het streekplan is voor de openluchtrecreatie het recreatiebasisplan Maasland van mei 1978 beschikbaar 1). Hierin worden voor het gebied in beperkte mate voorzieningen voor extensieve vormen van openluchtrecreaties zoals wandelen, fietsen en vissen voorgesteld.

Onttrekking van cultuurgrond voor niet-agrarische doeleinden

Op basis van thans beschikbare gegevens kan er van uitgegaan worden dat de komende jaren (tot + 1992) het areaal cultuurgrond constant blijft. Onttrekking van cultuurgrond voor woningbouw wordt nauwelijks verwacht (+ 5 ha). Door eventuele ontgroning (in Ossekamp) zal het areaal cultuurgrond niet blijvend verminderen omdat daarna weer cultuurgrond overblijft. Met onttrekking voor industrie hoeft thans nog geen rekening te worden gehouden. In het blok is, door de gemeente Oss, een bestemmingsplan voor industriële doeleinden ontworpen als uitbreiding van het huidige industriegebied van Oss ter grootte van bruto 140 ha. Dit gebied ligt echter in de gemeente Berghem (De Geer) wat intergemeentelijk geregeld moet worden. Daarnaast stagneert thans de uitgifte van industrieterrein als gevolg van de algemene economische situatie. Oss heeft nog + 35 ha niet uitgegeven industrieterrein.

Wat de ontwikkeling van de landbouw betreft, zullen de in de bestemmingsplannen voor het buitengebied neergelegde bepalingen waarschijnlijk geen ernstige beperkingen opleveren voor de ontplooiing van de bedrijven. Veel zal afhangen van de soepelheid waarmee "aanlegvergunningen" worden verstrekt. Deze aanlegvergunningen verlenen Burgemeester en Wethouders.

1) Zie rapport ex artikel 32 "Lage Maaskant".

2. Bedrijven en arbeidskrachten

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de recente ontwikkeling van het aantal bedrijven en bedrijfshoofden, de leeftijd van de bedrijfshoofden en het aantal personen dat op de bedrijven werkzaam is. Tevens wordt de opvolgingssituatie gezien.

2.1 Aantal bedrijven

In 1982 waren er in Lage Maaskant 239 agrarische bedrijven 1). Deze bedrijven waren voor driekwart (74%) hoofdberoepsbedrijven en voor 26% nevenbedrijven 2). In vele andere Brabantse ruilverkavelingsgebieden komt eenzelfde verhouding voor.

De bedrijfshoofden op de hoofdberoepsbedrijven werken veelal uitsluitend op het eigen bedrijf; 8% heeft een nevenberoep wat doorgaans aan de landbouw verwant is (o.a. melkmonsternemer, loonwerk, veehandel).

Tabel 2.1 Bedrijven en oppervlakte naar beroepsgroep

	Aantal bedrijven		Ha cultuurgrond	
	1977	1982	1977	1982
Hoofdberoepsbedrijven	178	177	3038	3087
Nevenbedrijven	74	62	376	339
Alle bedrijven	252	239	3414	3426

De nevenbedrijven vormen een heterogene groep. Ruim de helft bestaat uit rustenden, merendeels ex-agrariërs. De beroepen van de werkenden met tevens een agrarisch nevenbedrijf vormen een breed scala waarvan slechts een beperkt gedeelte een agrarische binding heeft; in 1982 waren er ca. 30 C-bedrijven. Het aantal nevenbedrijven verschilt per deelgebied en is relatief het grootst in Berghem (39% van alle bedrijven) voorts in Oijen (30%), de gebieden Oss en Haren zijn aan elkaar gelijk (21%).

Het totale aantal bedrijven nam de afgelopen 5 jaar af van 252 tot 239 of met gemiddeld 1,1% per jaar. Dit tempo ligt onder dat van Noord-Brabant (1,4%) en Nederland (2,0).

- 1) De gegevens van het onderzoek hebben betrekking op de binnen het blok (en 8 daarbuiten) gelegen geregistreerde bedrijven met de daarbij behorende oppervlakte (ook als deze buiten het blok voorkomt).
- 2) Zie voor begripsomschrijving bijlage 1.

Het aantal hoofdberoepsbedrijven bleef constant, het aantal nevenbedrijven nam af. In vele andere gebieden vermindert het aantal hoofdberoepsbedrijven waar tegenover doorgaans het aantal nevenbedrijven toeneemt. De groep hoofdberoepsbedrijven in Lage Maaskant bleef constant doordat tegenover een aantal bedrijven dat uit deze groep ging (14), er vrijwel evenveel bij kwamen (13). Dit waren overwegend nieuw gestichte intensieve veehouderijbedrijven (10) (tabel 2.2).

Tabel 2.2 Verandering in het aantal hoofdberoeps- en nevenbedrijven

	Hoofdberoepsbedrijven	Nevenbedrijven
Aantal bedrijven in 1977	178	74
Afgenomen: opgeheven	- 3	-28
naar andere beroepsgroep	- 11	- 4
Toegenomen: gesticht	+ 9	+ 9
uit andere beroepsgroep	+ 4	+11
Aantal bedrijven in 1982	177	62

In de periode 1977-1982 zijn 14 bedrijven als hoofdberoepsbedrijf verdwenen: 9 bij beroepsbeëindiging door ouderen, 3 door beroepsverandering van jongeren en 2 door overige oorzaken (tabel 2.3).

Tabel 2.3 De mutaties op de hoofdberoepsbedrijven naar oorzaak en gevolg

Mutatieoorzaak	Totaal aantal	Voortgezet als:		Aantal opgeheven
		hoofdberoepsbedrijf	nevenbedrijf	
Beroepsbeëindiging	26	17	7	2
Beroepsverandering	4	1	3	-
Overige oorzaken	5	3	1	1
Totaal	35	21	11	3

Beroepsbeëindiging wegens leeftijd is dus de belangrijkste oorzaak van het verdwijnen van bedrijven. In 35% van de gevallen van beroepsbeëindiging verdween het bedrijf. Het grootste deel echter (65%) werd door een zoon of schoonzoon als hoofdberoepsbedrijf voortgezet. Er is dus veel animo voor de landbouw. De ongunstige

werkgelegenheidssituatie buiten de landbouw zal hieraan niet vreemd zijn. Waarschijnlijk mede hierdoor worden ook kleinere hoofdberoepsbedrijven voortgezet. Zo was ca. 40% van de voortgezette bedrijven in 1977 kleiner dan 110 sbe.

Er zijn 13 hoofdberoepsbedrijven bijgekomen: 9 zijn nieuw ontstaan en 4 werden voorheen geëxploiteerd als nevenbedrijf. Van de 9 nieuw ontstane bedrijven zijn er 5 gesticht door voorheen thuismeewerkende zoons, de anderen door niet-agrariërs. 8 van deze 9 nieuwe ontstane bedrijven zijn gericht op de intensieve veehouderij; zij hebben of weinig of geen cultuurgrond in gebruik.

Het aantal nevenbedrijven nam af doordat er meer zijn opgeheven dan er uit de hoofdberoepsgroep of door stichting bij kwamen.

2.2 Arbeidskrachten, leeftijd van de bedrijfshoofden en bedrijfsopvolging

In 1982 werkten op de 177 hoofdberoepsbedrijven 219 vaste mannelijke arbeidskrachten 1). Het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten nam iets toe, met name het aantal meewerkende zoons.

De vaste mannelijke arbeidsbezetting was gemiddeld 1,24 man per bedrijf. Dit ligt op het niveau van andere Brabantse ruilverkavelingsgebieden. Viervijfde van de bedrijven zijn éénmansbedrijven, op de andere bedrijven werken veelal een vader en een zoon. De bedrijven in Lage Maaskant zijn voornamelijk gezinsbedrijven waar het dagelijks werk uitsluitend door gezinsleden wordt verricht (veelal door het bedrijfshoofd en zijn vrouw). De arbeidsbezetting gebaseerd op de regelmatig op de bedrijven werkzame mannelijke arbeidskrachten is dan ook niet volledig. Daarnaast zijn er ook losse arbeidskrachten en vooral vrouwelijke arbeidskrachten. Het totale arbeidsvolume uitgedrukt in arbeidsjaareenheden (AJE)²⁾ was in de 4 gemeenten, volgens de CBS-arbeidskrachtentelling 1981, ca. 25% hoger dan het aantal regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten.

Tabel 2.4 Vaste mannelijke arbeidskrachten op hoofdberoepsbedrijven

	Aantal		Percentage	
	1977	1982	1977	1982
Bedrijfshoofden	178	178	84	81
Meewerkende zoons	33	37	15	17
Vreemde arbeidskrachten	2	4	1	2
Totaal	213	219	100	100
Arbeidskrachten per bedrijf	1,20	1,24		

1) Regelmatig werkzame mannelijke arbeidskrachten die 15 uur of meer per week meewerken.

2) Zie voor begripsomschrijving bijlage 1.

Meer dan de helft (54%) van de bedrijfshoofden is jonger dan 50 jaar, dit is voor brabantse begrippen niet hoog. Verder is bijna eenderde van de bedrijfshoofden 55 jaar of ouder, hetgeen hoger is dan elders.

Tabel 2.5 Leeftijd bedrijfshoofden en opvolgingssituatie (hoofdberoepsbedrijven)

Leeftijd bedrijfshoofd	Bedrijfshoofden				Aantal bedrijven in 1982:		
	aantal		percentage		met opvolger	zonder opvolger	opvolger onbekend
	1977	1982	1977	1982			
tot 40 jaar	56	49	31	28			
40 - 50 "	44	46	25	26			
50 - 55 "	32	27	18	15	17	6	4
55 - 60 "	23	33	13	19	18	13	2
60 jaar en ouder	23	22	13	12	16	6	-
Totaal bedrijven	178	177	100	100	51	25	6
Ha cultuurgrond					964	365	68

Van de 82 bedrijfshoofden op hoofdberoepsbedrijven van 50 jaar of ouder heeft minstens 62% een opvolger. Meestal is dit een zoon. Wanneer bovendien de helft van de bedrijven waarop de opvolging nu onzeker is wordt meegerekend, heeft 66% een opvolger. Op de bedrijven met een omvang boven 150 sbe is dit zelfs 92%.

In 1977 had de helft van de ouderen (55 jaar en ouder) een zoon/opvolger. Van deze bedrijven werden er tussen 1977 en 1982 ruim de helft (57%) door de opvolger overgenomen en voortgezet; op de andere bedrijven werkte de zoon in 1982 nog mee. Het komt erop neer dat in de afgelopen jaren op praktisch alle bedrijven waar een meewerkende zoon aanwezig was en het bedrijfshoofd zijn beroep beëindigde, ook de opvolging door de zoon werd verwezenlijkt.

2.3 De deelgebieden

Tussen de deelgebieden in het blok is weinig verschil in verandering van het aantal hoofdberoepsbedrijven en hun oppervlakte cultuurgrond. De weinige veranderingen die er waren hadden tot gevolg dat de gemiddelde bedrijfsoppervlakte in Haren toenam en in de andere deelgebieden iets afnam.

Ook het aantal oudere bedrijfshoofden (50 jaar en ouder) verschilt relatief weinig, alleen in Berghem zijn naar verhouding meer jongere bedrijfshoofden.

Tabel 2.6 Enkele gegevens per deelgebied (hoofdberoepsbedrijven)

	Deelgebied					Totaal
	Oijen	Oss	Haren	Berghem	buiten blok	
Aantal bedrijven 1982	49	49	50	22	7	177
Verandering in aantal 1)	+2	+1	-3	-1	0	-1
Ha cultuurgrond 1982	993	840	760	341	153	3087
Verandering in ha 1)	+22	+8	+36	-27	+10	+49
Ha cultuurgrond/ bedrijf 1982	20,3	17,1	15,2	15,5	22,0	17,4
Verandering in ha 1)	-0,4	-0,2	+1,5	-0,5	+1,6	+0,3
Percentage bedrijfs- hoofden boven 50 jaar 1982	47	47	48	36	57	46

1) In de periode 1977-1982.

3. De cultuurgrond

In dit hoofdstuk wordt het grondgebruik op de geregistreerde bedrijven gezien. Ook de eigendom/pachtverhouding en de mate waarin grond van gebruiker wisselt. Verder komen produktieomstandigheden zoals de bodem, de waterhuishouding, de ontsluiting en de verkaveling aan de orde.

3.1 Het grondgebruik

In 1982 besloeg de totale oppervlakte van alle bedrijven 3.527 ha, de oppervlakte cultuurgrond in kadastrale maat 3.448 ha en in gemeten maat 3.426 ha 1). In het vervolg wordt de oppervlakte gemeten maat in beschouwing genomen, tenzij anders vermeldt.

Dit is de grond van de bij het onderzoek betrokken bedrijven (criterium hoofdberoepsgebouw of meer dan 50% van de grond in het blok). De genoemde oppervlakten zijn daardoor niet exact gelijk aan die van de in het gebied gelegen grond. In het gebied wonenden hebben elders méér grond (welke in dit rapport wordt meegeteld) dan elders wonenden in het gebied hebben (welke buiten beschouwing blijft). Verder blijft de grond van wegens kleine omvang (onder 10 sbe) niet geregistreerde bedrijven ook buiten beschouwing.

De geregistreerde oppervlakte cultuurgrond bleef de afgelopen 5 jaar constant. In andere gebieden neemt doorgaans het grondgebruik af. Het grondgebruik op hoofdberoepsbedrijven steeg tot 3.087 ha of 90% van alle cultuurgrond, dit is een vrij normaal percentage ("Land van Cuyk" ook 90%).

Tabel 3.1 Grondgebruik

	Hoofdberoepsbedrijven				Nevenbedrijven			
	ha		%		ha		%	
	1977	1982	1977	1982	1977	1982	1977	1982
Grasland	2451	2519	81	82	292	230	78	68
Snijmais + voederbieten	314	425	10	14	57	91	15	27
Overig bouwland	259	129	9	4	26	17	7	5
Tuinland	14	14	0	0	1	1	0	0
Totaal	3038	3087	100	100	376	339	100	100

1) Zie voor begripsomschrijving bijlage 1.

De cultuurgrond op de hoofdberoepsbedrijven wordt voor 96% gebruikt ten behoeve van de rundveehouderij (grasland + snijmais) en voor 4% als bouwland exclusief voedergewassen. Het grondgebruik ten behoeve van de rundveehouderij nam toe door uitbreiding van de arealen grasland en voedergewassen ten koste van het overige bouwland.

Tabel 3.2 De bedrijven naar oppervlakte

Bedrijfsoppervlakte	Hoofdberoepsbedrijven				Nevenbedrijven		Alle bedrijven	
	aantal		%		aantal		aantal	
	1977	1982	1977	1982	1977	1982	1977	1982
tot 5 ha	13	22	7	12	38	29	51	51
5 - 10 ha	26	21	15	12	30	27	56	48
10 - 15 ha	47	39	26	22	4	5	51	44
15 - 20 ha	42	31	24	18	2	1	44	32
20 - 30 ha	35	43	20	24	-	-	35	43
30 ha en meer	15	21	8	12	-	-	15	21
Totaal bedrijven	178	177	100	100	74	62	252	239
Ha gemiddeld	17,1	17,4			5,1	5,5	13,5	14,3

De verdeling van de bedrijven over de oppervlakteklassen is de afgelopen periode gewijzigd in die zin dat de aantallen hoofdberoepsbedrijven kleiner dan 5 ha en groter dan 20 ha toenamen en de aantallen van 5 tot 20 ha afnamen. De toename van het aantal onder de 5 ha was het gevolg van een aantal toegetreden bedrijven (via stichting of uit de categorie nevenbedrijven).

Tabel 3.3 Ha cultuurgrond naar oppervlakteklasse

Bedrijfsoppervlakte	Opp. in ha van hoofdberoepsbedrijven		Opp. in ha van nevenbedrijven		Opp. in ha alle bedrijven	
	1977	1982	1977	1982	1977	1982
tot 5 ha	34	41	91	75	125	116
5 - 10 ha	199	161	204	190	403	351
10 - 15 ha	603	497	81	74	1412	1095
15 - 20 ha	728	524	-	-	849	1053
20 - 30 ha	849	1053	-	-	625	811
30 ha en meer	625	811	-	-	3414	3426
Totaal ha	3038	3087	376	339		

De ontwikkeling van het grondgebruik per oppervlakteklasse loopt vanzelfsprekend parallel met dat van het aantal bedrijven. De oppervlakte cultuurgrond in de klassen van 5 tot 20 ha nam af, op de grotere bedrijven was een toename.

Momenteel is 60% van de cultuurgrond op hoofdberoepsbedrijven in handen van bedrijven boven 20 ha (49% in 1977).

3.2 Rechtsvorm van grondgebruik

Het grootste gedeelte van de grond is in eigendom van de gebruikers. Voor het hele gebied is dit 59%. Per deelgebied zijn er duidelijke verschillen variërend van ruim 50% eigendom - gebruik in de noordelijke gebieden Oijen en Haren tot tweederde of meer in de andere deelgebieden. Van oudsher was er in Oijen nogal wat grootgrondbezit.

Tabel 3.4 Rechtsvorm van grondgebruik

		Eigendom-gebruik		Ha pachtland
		ha	% 1)	
Hoofdberoepsbedrijven		1809	59	1278
Nevenbedrijven		210	62	129
Alle bedrijven		2019	59	1407
Deelgebied: (alle bedrijven)	Oijen	582	52	532
	Oss	584	65	317
	Haren	423	51	404
	Berghem	305	71	122
	Buiten blok	125	80	32

1) Van de cultuurgrond.

Bron: Landbouwtelling 1983, herleid voor 1982.

Aan de hand van de gegevens van de Landbouwtelling 1983 is te zien dat circa de helft van het pachtland eigendom is van particulieren en ongeveer de helft van overheidslichamen en rechtspersonen. Tussen de deelgebieden bestaan in dit opzicht geen grote verschillen, een uitzondering vormt Berghem waar bijna tweederde van particulieren wordt gepacht.

Tabel 3.5 Aard van de verpachters (alle bedrijven)

Deelgebied	Ha pacht- land	Percentage pachtland eigendom van:				
		ouders 1)	land- en tuinbou- wers	overige particu- lieren	over- heid	overige rechts- pers.
Oijen	532	4	7	43	35	15
Oss	317	5	4	49	44	3
Haren	404	4	4	43	52	1
Berghem	122	4	2	62	24	12
Buiten blok	32	28	-	54	34	12
Totaal	1407	5	5	46	41	8

1) Dit percentage is ook in een of meer volgende kolommen opgenomen.

3.3 Het grondverkeer

Onder grondverkeer verstaan we de oppervlakte grond die een andere gebruiker kreeg door overdracht, opheffing of verkleining van bedrijven. In Lage Maaskant is de afgelopen 5 jaar ruim een kwart van de grond van gebruiker gewisseld. In vele andere gebieden is dit rond een vijfde. Dit grondverkeer bestond voor 61% uit overdracht van gehele bedrijven (een hoger percentage dan in andere gebieden) en voor 39% uit opheffing van bedrijven en verkleining van bestaande bedrijven. De bedrijfsoverdrachten kwamen voornamelijk binnen de familiekring voor. Bedrijfsverkleining vond voor bijna twee derdedeel plaats op hoofdberoepsbedrijven en verder voornamelijk op bedrijven die van hoofdberoepsbedrijf nevenbedrijf werden. Nauwelijks de helft van het grondverkeer betrof wisseling tussen niet-familieleden.

Tabel 3.6 Grondverkeer 1977-1982 (in ha cultuurgrond)

Oppervlakte van geregistreerde bedrijven in 1977	3414 ha	100%
Van gebruiker gewisseld, totaal	868 ha	25,4%
- door bedrijfsoverdracht: aan familie	433 ha	12,7%
- aan vreemden	84 ha	2,7%
- door opheffing van bedrijven 1)	89 ha	2,6%
- door verkleining van bedrijven	252 ha	7,4%

1) Exclusief grond die bedrijfsopheffers zelf nog in handen hebben.

De afgelopen 5 jaar nam de oppervlakte van de gezamenlijke hoofdberoepsbedrijven met ca. 50 ha toe, maar doordat het aantal bedrijven vrijwel constant bleef werd de gemiddelde bedrijfsoppervlakte nauwelijks groter (met 0,3 ha tot 17,4 ha). De verandering van de oppervlakte cultuurgrond in handen van hoofdberoepsbedrijven (wat ook een gedeelte van het grondverkeer betreft) verliep als volgt:

Oppervlakte hoofdberoepsbedrijven in 1977	3038
Uit de groep gegaan (opgeheven bedrijven 46 ha, naar nevenbedrijven 131 ha)	-177
In de groep gekomen (gestichte bedrijven 22 ha, uit nevenbedrijven 60 ha)	+82
Vergroting voortgezette hoofdberoepsbedrijven (saldo)	+144
Oppervlakte hoofdberoepsbedrijven in 1982	<u>3087</u>

Uitgaande van de bedrijven die zowel in 1977 als in 1982 hoofdberoepsbedrijf waren, blijkt dat voornamelijk rundveebedrijven met in 1977 een oppervlakte van 15 tot 30 ha grond hebben aangehouden.

3.4 Produktieomstandigheden

De bodem en de waterhuishouding 1)

De bodem bestaat voor ongeveer driekwart van het gebied uit rivierkleigronden: lichte en zware zavel alsmede lichte en zware klei. Ongeveer een kwart, het zuidelijk gedeelte van het gebied, bestaat uit zandgronden waarvan het gedeelte ten noord/noordwesten van Oss een bovengrond van zavel en lichte klei heeft.

Deze gronden hebben doorgaans goede tot zeer goede produktiemogelijkheden als grasland.

De voornaamste waterlopen zijn de oost-west lopende Hertogswatering (wateraan- en afvoer) en de Teeffelsche Watering (wateraanvoer). Het grondwaterpeil in "Lage Maaskant" is relatief hoog, waardoor de ontwatering in delen van het blok gebreken vertoont. Bij het huidige peil kan in grote gebieden niet met succes worden gedraineerd. In het zuidoosten, bij de overgang van klei- naar zandgronden komt op ongeveer 300 ha wateroverlast voor. Ook de overgangszone van de stroomruggronden naar de komgronden en de komgronden zelf, geven bij bepaalde gemiddelde grondwaterstanden over een oppervlakte van ca. 1800 ha opbrengstverliezen door wateroverlast van + 8%. Verder vindt in het hele gebied gemiddeld 9% opbrengstvermindering door droogte plaats. De voornaamste droogteschade komt voor bij bepaalde gemiddelde grondwaterstanden op de overgangszone van de stroomruggronden naar de komgronden en op de komgronden (ca. 1200 ha).

1) Zie rapport ex art. 32 "Lage Maaskant".

De verkaveling en de ontsluiting

In bijna het hele gebied is de verkaveling blokvormig. In het zuidoostelijke deel, bij de overgang naar de zandgronden, komt een smalle strokenverkaveling voor.

De huidige verkavelingstoestand wordt gezien aan de hand van de cultuurtechnische inventarisatie van het ICW (1982) van de bedrijven binnen het gebied. Bij de hoofdberoepsbedrijven zijn 151 landbouwbedrijven (landbouwer/veehouder) onderscheiden 1), omvattend 88% van de grond van alle binnenblokbedrijven. Deze 151 bedrijven hebben gemiddeld 5,5 kavels 2) per bedrijf of, bij een andere onderscheiding, gemiddeld 4,9 bedrijfskavels 3). Van de

Tabel 3.7 Verkaveling, kavels naar oppervlakte kadastrale maat

	Aantal		Oppervlakte in ha	Gem. opp. in ha
	totaal	per bedrijf		
Landbouwbedrijven x)	151		3.046	20,2
Kavels	845	5,5	3.046	3,6
waarvan huiskavels	151		795	5,3
Bedrijfskavels	749	4,9	3.046	4,1
w.v. huisbedrijfskavels	151	1,0	1.087	7,2
w.v. veldbedrijfskavels	598	4,0	1.959	3,3
Topografische percelen	1.304	8,6	3.046	2,3

x) Hoofdberoep landbouwer/veehouder volgens ICW, binnenblok-bedrijven.

Bron: Instituut voor Cultuurtechniek en Waterhuishouding
- cultuurtechnische inventarisatie 1982.

- 1) Deze door het ICW gehanteerde indeling wijkt af van de indeling in bedrijfstype in de rest van dit rapport. De gespecialiseerde intensieve veehouderijbedrijven zijn bij de ICW-indeling doorgaans niet tot de landbouwer/veehouders gerekend.
- 2) Een aaneengesloten stuk grond van één gebruiker, omgeven door grond van andere gebruikers, in dit aaneengesloten stuk grond mogen geen grenzen voorkomen als wegen, waterlopen en spoorbanen.
- 3) Een aaneengesloten stuk grond van één gebruiker, omgeven door grond van andere gebruikers; in dit aaneengesloten stuk grond mogen wel ter plaatse overschrijdbare grenzen voorkomen, zoals wegen, waterlopen, spoorbanen. Indien bedoelde grenzen onoverschrijdbaar zijn is er sprake van meerdere bedrijfskavels.

totale oppervlakte grond van deze 151 bedrijven ligt slechts 36% in huisbedrijfskavels, dus bij huis in aaneengesloten stukken grond waarin overschrijdbare grenzen kunnen voorkomen. Bijna twee derde (64%) van de grond ligt echter in veldbedrijfskavels, dus van huis en wel op een gewogen gemiddelde werkelijke afstand van 2359 meter van de bedrijfsgebouwen.

Reeds uit het voorgaande blijkt dat de verkaveling in "Lage Maaskant" verre van optimaal is. Dit wordt ook door een ander criterium bevestigd. Van de 120 hoofdberoepsbedrijven met in 1982 melkkoeien en een melktank hebben er slechts 23 of 19%, minstens 60% van de grond bij huis liggen (in huisbedrijfskavels). Wordt van een criterium van 80% uitgegaan dan voldoet slechts 8% van deze bedrijven hieraan.

Tabel 3.8 Grond bij huis op hoofdberoepsbedrijven met in 1982 melkkoeien en een melktank

Bedrijfsoppervlakte	Aantal bedrijven		
	totaal	met % van de grond in huisbedrijfskavels	
		60 - 80	80 en meer
tot 10 ha	10	-	1
10 - 15 ha	29	4	2
15 - 20 ha	26	1	2
20 ha en meer	55	9	4
Totaal	120	14	9

Bron: ICW en LEI.

Verder blijkt uit de cultuurtechnische inventarisatie dat van alle kavels 88% van het aantal en 89% van de oppervlakte aan de verharde weg ligt; van de bedrijfsgebouwen is dit zelfs 97%.

Bedrijven in de dorpen

In het verleden was alle bebouwing in het gebied geconcentreerd in de dorpen. Voorheen, tot 1942 bij het sluiten van de Beerse Overlaat, stond het gebied ten zuiden van de dorpen Haren, Macharen en Oijen regelmatig onder water. Hierdoor was een permanente bewoning onmogelijk.

Hoewel de laatste decennia diverse boerderijen in het open gebied zijn gebouwd en nog worden gebouwd, staan er nog veel in de dorpen. Voor de landbouwbedrijven betekent dit vaak een ernstige belemmering voor een rationele bedrijfsvoering en het ont-

breken van uitbreidingsmogelijkheden. De niet-agrarische dorpsgemeenschap ervaart het veelal als ongunstig voor het woon- en leefmilieu.

De voorbije 5 jaar is het aantal bedrijven in de dorpen verminderd. Het aantal hoofdberoepsbedrijven nam met 11 af, voornamelijk door verhuizing naar het buitengebied enerzijds en anderzijds doordat men op grond van zijn leeftijd het bedrijf als nevenbedrijf voortzette. Ook het aantal nevenbedrijven is met 11 verminderd, voornamelijk door opheffing van bedrijven.

Tabel 3.9 Aantal bedrijven in de bebouwde kom

	Hoofdberoeps- bedrijven	Neven- bedrijven
1977 in bebouwde kom	54	34
1977-1982:		
- opgeheven	- 1	-13
- verhuisd naar buiten	- 6	- 3
- van hoofdberoepsbedrijf - nevenbedrijf geworden	- 6	+ 6
- van nevenbedrijf - hoofdberoeps- bedrijf geworden	+ 2	- 2
- nieuw ontstaan	-	+ 1
1982 in bebouwde kom	43	23

Hoe is de ontwikkeling van de bedrijven gezien naar de ligging van de bedrijfsgebouwen? Bij de onderzochte bedrijven in Lage Maaskant zijn 164 voortgezette hoofdberoepsbedrijven (zowel in 1977 als 1982 hoofdberoepsbedrijf). Hiervan liggen er 117 buiten de bebouwde kom, 41 zijn in de bebouwde kom gebleven en 6 zijn van de bebouwde kom naar het buitengebied verhuisd. Een snelle ontwikkeling vertonen de 6 bedrijven die naar het buitengebied zijn verhuisd, hun omvang en oppervlakte namen gemiddeld veel sterker toe dan die van de andere bedrijven. De ontwikkeling van de bedrijven die in de bebouwde kom bleven blijkt relatief niet trager te zijn geweest dan van de bedrijven in het buitengebied. De bedrijven in de bebouwde kom zijn echter veel kleiner van oppervlakte en omvang. De groei van de omvang bij deze bedrijven bestond voornamelijk uit uitbreiding van de rundveehouderij. Bij de bedrijven buiten de bebouwde kom groeide de rundveehouderij relatief trager dan die van de intensieve veehouderij.

Van de 43 hoofdberoepsbedrijven in de bebouwde kom zijn er 35 als blijvende bedrijven beschouwd. Voor 19 van deze bedrijven is de rundveehouderij de voornaamste produktietak (9 bedrijven met ligboxenstal), voor 9 de intensieve veehouderij, 5 zijn "melkvee/

Tabel 3.10 Voortgezette hoofdberoepsbedrijven naar ligging van de bedrijfsgebouwen

	Bedrijven in 1977 en 1982 hoofdberoepsbedrijven					
	in bebouwde kom gebleven		verhuisd naar buiten		steeds buiten bebouwde kom	
	1977	1982	1977	1982	1977	1982
Aantal bedrijven	41		6		117	164
Ha cultuurgrond totaal index 1)	551	589	112	124	2199	2292
ha per bedrijf	13,4	14,4	18,7	20,7	18,8	19,6
Sbe rundvee index 1)	3291	4415	583	1120	12567	15536
Sbe intensieve veehouderij index	2453	2846	103	346	4744	6519
Sbe totaal index 1)	6107	7645	787	1476	19153	24048
sbe per bedrijf	149	186	131	246	164	206

1) 1977 = 100.

intensieve veehouderijbedrijven" en 2 "overige bedrijven". Verder hebben van de 35 blijvende bedrijven er 23 meer dan 10 ha grond, 26 bedrijven hebben een omvang boven 150 sbe.

Waterwingebied

Ten zuiden/zuidwesten van het dorp Macharen, op het grondgebied van de gemeenten Megen en Lith ligt een waterwingebied annex pompstation van de waterleidingmaatschappij "Oost-Brabant".

Rond een waterwingebied liggen 2 beschermings-zones: een bacteriologische waarvan de grond in het algemeen eigendom is van het waterleidingbedrijf en een chemische (c.q. 25 jarenzone) waarbinnen het grondwater dient te worden beschermd tegen verontreinigingen met schadelijke, niet of zeer moeilijk afbreekbare stoffen.

De chemische beschermingszone betreft gronden in het oosten van deelgebied Oijen, het westelijke deel van deelgebied Haren (inclusief het dorp Macharen) en een klein gedeelte in het noordwesten van deelgebied Berghem. Binnen deze zone vormt het normale agrarische gebruik van de grond in het algemeen geen problemen (bemesting met organische mest en kunstmest, ook afbreekbare bestrijdingsmiddelen zijn toegestaan). Het op grote schaal dumpen van mest is niet toegestaan. Verder zijn voor het uitvoeren van diepe ontgrondingen, werkzaamheden welke van invloed zijn op de waterhuishouding en het maken van putten dieper dan 2 meter aanlegvergunningen vereist.

4. Produktiepatroon en produktietakken

In dit hoofdstuk komt de ontwikkeling op de bedrijven aan de orde. Eerst wordt ingegaan op de samenstelling en de omvang van de agrarische produktie, op het bedrijfstype en de oppervlakte van de bedrijven. Daarna volgen de produktietakken waarvan de rundveehouderij en de intensieve veehouderij veruit het belangrijkste zijn.

4.1 De samenstelling van de produktieomvang uitgedrukt in sbe

De belangrijkste agrarische produktietakken in de Lage Maaskant, uitgedrukt in sbe, zijn de rundveehouderij en de intensieve veehouderij. De akkerbouw en tuinbouw vormen slechts enkele procenten van de omvang.

De omvang van de agrarische produktie (in sbe) nam de afgelopen periode met 5% per jaar toe, in de gehele provincie bedroeg de groei 2,7% per jaar. De groei in Lage Maaskant bestond voor ongeveer 55% uit een uitbreiding van de rundveehouderij (inclusief voedergewassen) en voor ca. 45% uit die van de intensieve veehouderij.

Tabel 4.1 Samenstelling en ontwikkeling van de produktieomvang

Produktietak	Produktieomvang				Index 1982 (1977=100)
	in sbe		in %		
	1977	1982	1977	1982	
<hr/>					
Hoofdberoepsbedrijven:					
- rundveehouderij	17.297	21.583	63	60	125
- snijmais (+ voederbieten)	1.100	1.490	4	4	135
- overig bouwland	1.053	605	4	2	57
- intensieve veeh.	7.615	11.745	28	33	154
- tuinbouw	292	336	1	1	115
Totaal	27.357	35.759	100	100	131
Nevenbedrijven	2.103	1.819			87
Alle bedrijven	29.460	37.578			128

De gezamenlijke omvang van de hoofdberoepsbedrijven nam nog iets sneller toe (5,5% per jaar) dan die van alle bedrijven.

De gezamenlijke omvang van de nevenbedrijven nam dus af. Deze bedrijven hebben - in tegenstelling tot de gezamenlijke hoofdberoepsbedrijven - ook minder grond dan 5 jaar geleden. Van de totale produktieomvang in het gebied komt nauwelijks 5% voor op nevenbedrijven, dit is een vrij laag percentage.

4.2 De omvang van de bedrijven

De produktieomvang per bedrijf (alle bedrijven) ligt in Lage Maaskant zo'n 3% onder het Brabantse gemiddelde. De groei van de produktieomvang per bedrijf in de afgelopen periode was in Lage Maaskant relatief sterker dan in de provincie, de aanvankelijke achterstand werd hierdoor bijna opgeheven.

De hoofdberoepsbedrijven hebben een gemiddelde omvang van 202 sbe. De "melkvee/intensieve veehouderijbedrijven" hebben gemiddeld de grootste omvang (220 sbe, zie ook bijlage 2). Overigens loopt de gemiddelde omvang van de bedrijven, bezien naar 3 groepen, vrij weinig uiteen. Bij de intensieve veehouderijbedrijven nam de omvang het sterkste toe.

Tabel 4.2 De bedrijfsomvang van de hoofdberoepsbedrijven in 1982

Bedrijfstype	Aantal bedrijven met ... sbe				Totaal bedrij- ven	Sbe per bedrijf 1)
	tot 130	130/ 175	175/ 230	230 en meer		
Gespec. melkveebedr.	22	6	9	33	70	198(144)
Overw. melkveebedr.	7	7	10	13	37	201(163)
Gespec. intensieve veehouderijbedrijven	6	3	6	10	25	213(147)
Overw. intensieve veehouderijbedrijven	3	3	3	2	11	181(131)
Melkvee-/intensieve veehouderijbedrijven	5	3	7	9	24	220(167)
Overige bedrijven	5	1	1	3	10	184(158)
Totaal	48	23	36	70	177	202(154)

1) Tussen () 1977.

Een aanzienlijk aantal melkveebedrijven heeft een te kleine oppervlakte en omvang, hoewel hierin de laatste jaren wel verbetering is gekomen. Een melkveebedrijf diende in 1982 een omvang van

ruim 175 sbe (+ 50 koeien) te hebben om het bedrijfshoofd en zijn gezin een bestaansbasis te bieden en ruimte te geven voor reserveringen die voor het voortbestaan van het bedrijf noodzakelijk zijn 1). In 1977 lag deze grens op + 150 sbe. In 1982 had 61% van de melkveebedrijven een productieomvang boven 175 sbe tegen 43% boven 150 sbe in 1977.

4.3 Het bedrijfstype en de oppervlakte van de bedrijven

De hoofdberoepsbedrijven zijn in 6 typen 2) onderscheiden (zie tabel 4.3). Het rundveehouderijbedrijf overweegt sterk; in een aantal gevallen heeft men een nevenactiviteit in de intensieve veehouderij. Het aantal bedrijven met intensieve veehouderij als voornaamste produktietak neemt toe.

Het bedrijfstype hangt nauw samen met de oppervlakte. De "gespecialiseerde melkveebedrijven" hebben gemiddeld de grootste oppervlakte namelijk 23 ha. De "gespecialiseerde intensieve veehouderijbedrijven" beschikken gemiddeld over minder dan 4 ha. De "overige bedrijven" zijn voornamelijk gericht op akkerbouw- of tuinbouwproductie; de gemiddelde oppervlakte wordt hier sterk bepaald door een paar grote bedrijven.

Tabel 4.3 Het type en de oppervlakte van de hoofdberoepsbedrijven in 1982

	Aantal bedrijven van ha						Hectaren	
	tot 5	5- 10	10- 15	15- 20	20- 30	30 en meer	totaal	per bedr.
Gespec. melkveebedr.	-	4	14	9	28	15	1602	22,9
Overwegend melkveebedr.	1	2	13	10	9	2	648	17,5
Gespec. intensieve veehouderijbedr.	18	4	2	1	-	-	95	3,8
Overw. intensieve veehouderijbedr.	1	5	3	1	1	-	128	11,6
Melkvee-/intensieve veehouderijbedrijven	-	3	7	8	5	1	393	16,4
Overige bedrijven	2	3	-	2	-	3	221	22,1
Totaal	22	21	39	31	43	21	3087	17,4

1) Zie "Krimpenerwaard", LEI-publikatie 2.146, 1981 (o.a. pag. 77).

2) Zie voor begripsomschrijving bijlage 1.

4.4 De produktietakken

4.4.1 De rundveehouderij

De cultuurgrond in Lage Maaskant wordt voor 95% gebruikt voor de rundveehouderij: 80% is grasland en 15% snijmais. De oppervlakte grasland en voedergewassen nam de afgelopen 5 jaar toe door uitbreiding van de snijmaisteelt.

Van de 177 hoofdberoepsbedrijven in 1982 houden er 161 rundvee waarvan 129 koeien. Een 9-tal bedrijven met koeien hebben geen melktank en leveren dus geen melk. Sinds 1975 wordt de melk alleen met de RMO opgehaald. Opvallend is dat op dit moment naast het melkvee nog veel jongvee en mestvee wordt gehouden. Dit hangt samen met het feit dat een gedeelte van de grond vaak ver van huis ligt. Dit komt ook in andere rivierkleigebieden voor.

Tabel 4.4 De rundveehouderij

	Hoofdberoeps- bedrijven		Nevenbe- drijven		Alle be- drijven	
	1977	1982	1977	1982	1977	1982
Bedrijven met melkkoeien	145	129	21	13	166	142
Bedrijven met g.v.e.	165	161	58	46	223	207
Ha grasland	2451	2519	292	230	2743	2749
Ha snijmais (+ voederbieten)	314	425	58	90	372	515
Aantal: melkkoeien	4319	5889	33	20	4352	5909
jongvee	4300	5284	462	498	4762	5782
mestvee	1138	724	128	88	1266	812
g.v.e.	6940	8567	354	320	7294	8887
Koeien per bedrijf met koeien	30	46	2	2	26	42
Jongvee per 100 koeien	100	90			109	98
Koeien per ha grasland + v.g.	1,56	2,00	0,09	0,06	1,40	1,81
G.v.e. per ha grasland + v.g.	2,51	2,91	1,01	1,00	2,34	2,72

Het aantal hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien is de afgelopen 5 jaar met 16 verminderd (het aantal met 5 of meer koeien met 10). Enerzijds zijn op een aantal steeds aanwezige hoofdberoepsbedrijven de koeien opgeruimd waar tegenover men op andere bedrijven koeien ging houden. Anderzijds zijn bedrijven met koeien als hoofdberoepsbedrijf verdwenen waar tegenover hoofdberoepsbedrijven met koeien zijn toegetreden (tabel 4.5). Het opruimen van

koeien op hoofdberoepsbedrijven die bleven voortbestaan was hierbij van de meeste betekenis voor de vermindering van het aantal bedrijven met koeien. De hoofdberoepsbedrijven die bleven voortbestaan nadat ze de koeien afstootten, blijven wel jongvee of mestvee houden.

Tabel 4.5 Verloop van het aantal hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien

	Totaal aantal	Tot 5 koeien	5 koeien en meer
1977			
Aantal bedrijven met koeien	145	15	130
Steeds hoofdberoepsbedrijven:			
- koeien opgeruimd	-14	-6	-8
- koeien gaan houden	+5	+3	+2
Als hoofdberoepsbedrijf met koeien:			
- verdwenen	-11	-5	-6
- toegetreten	+4	+1	+3
Verandering in aantal koeien		+1	-1
1982: aantal bedrijven met koeien	129	9	120

De structuur van de bedrijven met koeien was de afgelopen jaren volop in beweging. Tabel 4.6 geeft hiervan een beeld. Van de 145 hoofdberoepsbedrijven met in 1977 koeien hebben er 25 ofwel het bedrijf beëindigd ofwel de koeien opgeruimd. Deze 25 bedrijven hielden 409 koeien. Voorts waren er 27 bedrijven die de veestapel praktisch gelijk hielden (+9 koeien) en 3 bedrijven die de melkveestapel inkrompen (met in totaal 43 koeien). Het totale aantal koeien dat opgeruimd werd bedroeg dus 443 koeien.

Op 90 bedrijven werd het aantal koeien uitgebreid. In 1977 hadden deze 90 bedrijven 3191 koeien, 5 jaar later waren dit er 4994 of een toename van 57%. De uitbreidingen waren het grootst op de bedrijven met 15 tot 50 koeien. Op de kleinere en op de grotere bedrijven waren de uitbreidingen procentueel veel minder.

Uit deze analyse blijkt dat er tegenover het aantal inkrimpingen met 443 koeien een aantal uitbreidingen stond van 2013 stuks. Hieruit blijkt dat, wanneer uitbreiding van de melkveestapel door bijvoorbeeld hoge heffingen op meerproductie onmogelijk wordt, de dynamiek in de rundveehouderij weliswaar niet geheel doch wel voor

Tabel 4.6 Hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien

Aantal koeien per bedrijf in 1977	1977		Voortgezette bedrijven 1)		Voortgezette bedrijven 1) die vee- stapel uitbreiden 2)		1982
	alle hoofdberoeps- bedrijven		aantal koeien		aantal koeien		alle hoofdberoeps- bedrijven met koeien
	aantal bedrijven	aantal koeien	aantal bedr.	aantal koeien	aantal bedrijven	aantal koeien	aantal bedrijven
				1977	1982	1977	1982
1 - 15	29	167	13	104	134	6	15
15 - 25	30	599	27	537	762	16	15
25 - 35	38	1099	37	1073	1814	30	20
35 - 40	10	360	9	324	452	9	10
40 - 50	17	739	15	652	1004	13	15
50 - 55	6	309	6	309	438	5	4
55 en meer	15	1046	13	911	1075	11	50
Totaal	145	4319	120	3910	5679	90	129
						3191	5889

1) Bedrijven die zowel in 1977 als in 1983 hoofdberoepsbedrijf waren.

2) Uitbreiding met 3 of meer koeien.

een groot gedeelte verdwijnt. Dit treft dan met name bedrijven met middelgrote veestapels (tabel 4.6).

Naast uitbreiding van het aantal koeien neemt ook de melkproduktie per koe toe. De voortgaande verhoging van de melkgift per koe leidt, bij een gelijk blijvend aantal koeien, reeds tot uitbreiding van de melkproduktie. Maatregelen als zware heffingen op meerproduktie zouden hierdoor wel eens tot vermindering van het aantal koeien kunnen leiden. In het gebied is de melkgift per koe de laatste jaren aanzienlijk verbeterd en ligt thans ongeveer op het niveau van Noord-Brabant en Nederland.

Tabel 4.7 Ontwikkeling van de melkproduktie per koe

	Gemiddelde kg melk per koe 1)		
	gebied 2)	Noord-Brabant	Nederland
1975	4.733	4.966	4.902
1978	5.046	5.293	5.317
1981	5.343	5.476	5.447
1982	5.439	5.486	5.489

1) Van gecontroleerde koeien bij melkcontroleverenigingen.

2) Melkcontroleverenigingen Berghem, Megen, Oss en Lithoijen.

Bron: Jaarverslagen Centrale Melkcontrole Dienst.

In het algemeen leveren meer koeien per bedrijf meer inkomen op. Op basis van LEI-boekhoudcijfers is te stellen dat gemiddeld ca. 50 koeien (ca. 175 sbe) nodig zijn voor een gezinsbedrijf met alleen melkvee: ruim de helft van de bedrijven met melkvee heeft minder koeien. Toch heeft twee derde van de bedrijven met melk-koeien en een melktank een omvang boven 175 sbe, doordat naast melkvee ook intensieve veehouderij voorkomt (tabel 4.8).

Ruim de helft van de hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien en een melktank heeft een ligboxenstal. Van een aantal bedrijven (6 w.v. 2 met een jongvee- of stierenstal) staat de ligboxenstal op een veldkavel, dus niet bij het woonhuis van de boer. De bedrijven met een ligboxenstal hebben gemiddeld een grotere bedrijfsoppervlakte, een veel grotere veestapel en een grotere veedichtheid dan de bedrijven met een traditionele stal. Bijna drie kwart van het aantal koeien is dan ook reeds in een ligboxenstal ondergebracht. Verder zijn er onder de bedrijven met een traditionele stal enkele waar thans een ligboxenstal wordt gebouwd. Voorts is er een aantal dat, wat oppervlakte en verkaveling betreft, mogelijkheden heeft om te moderniseren maar dat dit om diverse redenen (nog) niet doet (tabel 4.9).

Tabel 4.8 Bedrijfsoppervlakte in relatie tot de melkveestapels en de melkveedichtheid op de hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien en een melktank in 1982

Bedrijfs- opper- vlakte	Aantal bedrijven met koeien					Aantal koeien 1)	
	tot 30	30-50	50-75	75 en meer	totaal	per 100 ha gras +voed. gew.	per be- ha gras drijf
tot 10 ha	9	1	-	-	10	228	19
10 - 15 ha	16	9	4	-	29	249	32
15 - 20 ha	7	13	6	-	26	234	39
20 - 30 ha	1	8	16	14	39	269	66
30 ha e.m.	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>6</u>	<u>8</u>	<u>16</u>	<u>206</u>	<u>74</u>
Totaal	34	32	32	22	120	244	49

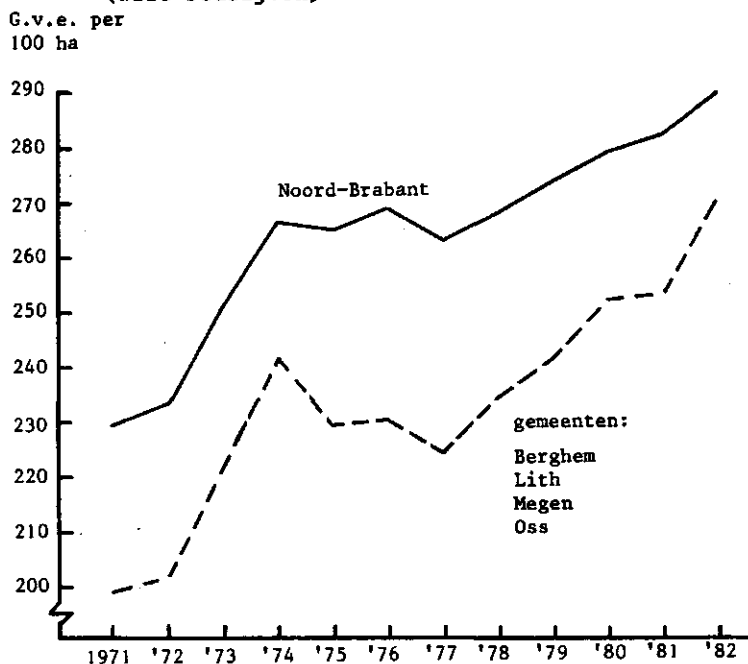
1) Op bedrijven met koeien.

De totale omvang van de rundveehouderij nam de afgelopen 5 jaar in Lage Maaskant relatief sterker toe dan in Noord-Brabant. De oorzaken van deze toename zijn gelegen in een uitbreiding van het areaal grasland + voedergewassen, nog belangrijker is evenwel de verhoging van de veedichtheid. Toch ligt men wat dit betreft nog achter bij Noord-Brabant (grafiek 1).

Tabel 4.9 De melkveehouderij naar staltype in 1982 (hoofdberoepsbedrijven met een melktank)

	Bedrijven met:	
	ligboxenstal	andere stal
Aantal bedrijven	64	56
Ha cultuurgrond: totaal	1574	855
per bedrijf	24,6	15,3
Ha grasland + voedergewassen	1569	843
Aantal melkkoeien: totaal	4288	1586
per bedrijf	67	28
Aantal jongvee: totaal	2562	1632
per 100 koeien	60	103
Aantal g.v.e.: totaal	5430	2412
per ha grasl.+voed.gew.	3,46	2,86
Melkkoeien per ha grasl. + voedergr.	2,73	1,88

Grafiek 1. Grootveeëenheden per 100 ha grasland + voedergewassen (alle bedrijven)



Het gebied heeft een veedichtheid voor alle bedrijven (dus inclusief nevenbedrijven) van gemiddeld 2,72 grootveeëenheden per ha grasland en voedergewassen, tegen 2,90 in Noord-Brabant en 2,69 in Nederland.

De uitbreiding van het areaal grasland en voedergewassen en de verhoging van de veedichtheid vond alleen plaats op hoofdberoepsbedrijven. Op de gezamenlijke nevenbedrijven nam het areaal af, de veedichtheid bleef constant. De hoofdberoepsbedrijven gebruiken waarschijnlijk ook grond van nevenbedrijven (middels aankoop van voedergewassen of vee inscharen). De nevenbedrijven hebben 10% van het areaal grasland en voedergewassen in handen, zij hebben een lage veedichtheid (1 g.v.e. per ha grasland en voedergewassen). Op de nevenbedrijven komt 320 ha grasland en voedergewassen voor en er worden 320 g.v.e. gehouden. Uitgaande van een veedichtheid op de grond van nevenbedrijven van b.v. 2 g.v.e. per ha, is voor deze 320 g.v.e. dus 160 ha grasland en voedergewassen nodig zodat naar raming de opbrengst van 160 ha door hoofdberoepsbedrijven wordt gebruikt. Of deze toestand door de hoofdberoepsbedrijven als positief of negatief moet worden beoordeeld is moeilijk te zeggen: men mist de zekerheid een volgend jaar weer van deze grond gebruik te kunnen maken. Anderzijds heeft men ook niet de financieringslasten van de grond.

4.4.2 De intensieve veehouderij

De intensieve veehouderij is met 33% van de totale produktie-omvang de tweede belangrijke produktietak in het gebied. Deze intensieve veehouderij bestaat voor 85% uit varkenshouderij (meer fokkerij dan mesterij) en voor 14% uit (leg-) pluimveehouderij. Op twee derde van de hoofdberoepsbedrijven komt intensieve veehouderij voor (op drie kwart in 1977).

De omvang (in sbe) van de intensieve veehouderij groeide de afgelopen 5 jaar in het gebied met 45% op alle bedrijven sneller dan in de provincie (32%) en landelijk (21%). Deze groei was voor ruim drie kwart uitbreiding van de varkenshouderij, daarnaast nam het aantal leghennen toe.

De uitbreiding van de intensieve veehouderij op hoofdberoepsbedrijven zat voor een derde deel op togetreden bedrijven (gestichte en vanuit nevenbedrijven). Twee derde deel werd gerealiseerd op gecontinueerde bedrijven: ruim een derde op bedrijven met koeien, ruim een kwart op bedrijven zonder koeien en ca. 5% op bedrijven die de koeien hebben afgesloten. Op de nevenbedrijven is de omvang van de intensieve veehouderij met een derde verminderd en omvat thans nog 5% van alle intensieve veehouderij in het gebied.

Tabel 4.10 Omvang van de intensieve veehouderij

	Aantal sbe		Index 1982 (1977 = 100)
	1977	1982	
Hoofdberoepsbedrijven	7615	11745	154
Nevenbedrijven	907	613	68
Alle bedrijven	8522	12358	145

Het aantal hoofdberoepsbedrijven met varkens nam de voorbije 5 jaar af, het aantal varkens nam toe waardoor de eenheden varkens per bedrijf groter werden. Ook het aantal leghennen per bedrijf nam toe, het aantal bedrijven bleef constant. De grootste bedrijfs-eenheden in 1982 betrof voor mestvarkens 12 bedrijven met meer dan 500, voor fokvarkens 22 bedrijven met 60 of meer en voor leghennen 5 bedrijven met meer dan 10.000.

Tabel 4.11 Intensieve veehouderij op hoofdberoepsbedrijven

	Mestvarkens		Fokvarkens		Leghennen	
	1977	1982	1977	1982	1977	1982
Aantal bedrijven met	117	109	86	74	7	8
Aantal dieren: totaal	15312	23949	3917	5283	80450	137240
- per bedrijf	131	220	46	71	11490	17155

Door de groei van de rundveehouderij en de intensieve veehouderij wordt de mestproblematiek steeds groter. Niet alleen op vooral de intensieve veehouderijbedrijven welke doorgaans een beperkte bedrijfsoppervlakte hebben, maar ook voor het gebied als geheel. Volgens berekeningen over 1981 (De mestproblematiek in Noord-Brabant, 1982) is de mestproduktie in de gemeenten Megen, Lith en Oss groter dan de aanwendingsmogelijkheden in deze gemeenten. Berghem had nog beperkte aanwendingsmogelijkheden. Hierbij is geen rekening gehouden met mesttransporten naar andere gemeenten.

Een ander probleem voor vele bedrijven met intensieve veehouderij is hun ligging in de bebouwde kom. Van de 43 hoofdberoepsbedrijven in de bebouwde kom hebben er 33 intensieve veehouderij, hetzij in kleinere omvang (14 met minder dan 50 sbe), hetzij in grotere omvang (7 met 50 tot 100 en 12 met 100 of meer sbe intensieve veehouderij). Uitbreiding van de intensieve veehouderij zal in verband met de Hinderwet voor deze bedrijven problemen opleveren of in een aantal gevallen alleen mogelijk zijn middels bedrijfsverplaatsing naar het buitengebied.

4.4.3 De akkerbouw en de tuinbouw

Een vijfde deel (19%) van de cultuurgrond in het gebied wordt gebruikt als bouwland, dat voor 77% met snijmais wordt beteeld.

De afgelopen jaren bleef het areaal bouwland vrijwel constant (+7 ha). Het bouwlandgebruik veranderde in die zin dat de oppervlakte snijmais met ruim 140 ha toenam en het areaal van alle overige gewassen afnam, vooral de granen.

Tabel 4.12 Akkerbouw: aantal bedrijven, oppervlakte en teelten

	Hoofdberoeps- bedrijven		Nevenbedrijven	
	1977	1982	1977	1982
Aantal bedrijven met bouwland	123	115	38	34
- w.v. met 5 ha en meer	27	29	4	6
Ha bouwland, totaal	572	554	83	108
- w.v.: snijmais	313	422	57	91
suikerbieten	75	57	3	-
granen	127	48	17	16
overige gewassen	57	27	6	1

Op de hoofdberoepsbedrijven liep het bouwlandareaal iets terug ten gunste van het grasland, op de nevenbedrijven nam de oppervlakte bouwland toe ten koste van het grasland. Verder nam op de nevenbedrijven het areaal snijmais relatief sterker toe dan op de hoofdberoepsbedrijven.

De tuinbouw is een zeer kleine produktietak: slechts 15 ha (0,4%) cultuurgrond wordt gebruikt als tuinland en 1% van de totale produktieomvang bestaat uit tuinbouw. Het aantal hoofdberoepsbedrijven met tuinbouw en hun tuinbouwareaal blijft constant, de omvang nam iets toe.

Tabel 4.13 Tuinbouw: aantal bedrijven, oppervlakte en omvang

	Hoofdberoeps- bedrijven		Nevenbedrijven	
	1977	1982	1977	1982
Aantal bedrijven met tuinbouw	4	4	2	1
Ha tuinbouw	14	14	1	
Aantal sbe voor tuinbouw	292	336	67	

De tuinbouw in de open grond bestond in 1982 voor 55% uit appels, voor de rest uit groenten (o.a. spruitkool, bloemkool, prei, kropsla). Het areaal groenten nam iets toe ten koste van het fruit. Glastuinbouw komt nauwelijks voor (10 are).

4.5 De deelgebieden

Een indruk van de bedrijfsvoering per deelgebied geeft bijgaande tabel; de ontwikkeling in de voorbije 5 jaren is in een bijlage opgenomen. Naast 4 deelgebieden in het blok is een vijfde gebied onderscheiden omvattend bedrijven waarvan de bedrijfsgebouwen buiten het blok staan maar waarvan de grond voor meer dan 50% in het blok ligt.

Van de 4 deelgebieden in het blok komen er 3 in vele opzichten sterk met elkaar overeen. Haren vormt hierop een uitzondering, niet alleen met relatief meer intensieve veehouderij, maar ook met een zwaardere veebezetting per ha en een sterkere intensivering van het grondgebruik in de afgelopen 5 jaar. Ook de gemiddelde bedrijfsomvang nam sneller toe, waarmee Haren op het niveau van Oijen kwam en hiermee hoger dan in Oss en Berghem.

Het beeld van Berghem, aanvankelijk het minst gunstig, is de afgelopen periode verbeterd. Het aantal koeien per ha nam fors toe, voornamelijk door de snelle uitbreiding van de melkveestapel. De gemiddelde bedrijfsomvang werd aanzienlijk vergroot, vooral door een sterke uitbreiding van de intensieve veehouderij. Toch is de gemiddelde bedrijfsomvang nog kleiner dan in de andere deelgebieden.

Gezien de melkveehouderij op bedrijven met melkkoeien en een melktank zijn in Oijen de melkveestapels en de bedrijfsoppervlakte gemiddeld groter dan in de andere gebieden. Verder komen in Oijen en Oss relatief de meeste ligboxenstallen voor.

Tabel 4.14 Enige gegevens over 1982 per deelgebied (hoofdberoeps-bedrijven)

	Oijen	Oss	Haren	Berghem	Buiten blok	Totaal
Aantal bedrijven	49	49	50	22	7	177
Ha cultuurgrond	993	840	760	341	154	3087
Percentage:						
- melkveebedrijven (type 1+2)	67	61	52	55	86	61
- intensieve veeh. bedr. (type 3+4)	14	22	28	18	-	20
Percentage sbe voor:						
- rundvee + voeder- gew.	68	67	55	67	88	65
- intensieve veeh.	30	32	40	30	12	33
Per ha grasland + voeder- gewassen:						
- aantal koeien	1,93	1,86	2,20	1,83	2,67	2,00
- aantal g.v.e.	2,73	2,84	3,18	2,88	3,25	2,91
Aantal sbe per bedrijf	213	190	210	178	227	202
Toeneming in % per jaar (sinds 1977)	4,0	4,6	8,1	5,8	5,7	5,6
Bedrijven met koeien en melktank:						
- aantal	35	32	33	13	7	120
- ha cultuurgrond	772	639	601	264	153	2429
- ha per bedrijf	22,1	20,0	18,2	20,3	21,9	20,2
- koeien per bedrijf	52	47	46	47	59	49
- % bedrijven met lig- boxenstal	60	59	45	38	57	53

De buiten het blok gevestigde bedrijven laten in vrijwel elk opzicht gemiddeld gunstiger cijfers zien dan de in het blok gelegen bedrijven.

5. Bedrijfseconomische beschouwing

Voor dit hoofdstuk zijn geen individuele bedrijfsgegevens beschikbaar, dit in tegenstelling tot de hoofdstukken 2, 3 en 4. De volgende gegevens kunnen daarom slechts gezien worden als globale aanwijzingen voor de werkelijke resultaten van de bedrijven in het gebied.

De bedrijfseconomische resultaten worden weergegeven in de kengetallen: opbrengst per 100 gulden kosten en arbeidsopbrengst van de ondernemer 1).

5.1 Bedrijfsresultaten op de rundveehouderij- en de intensieve veehouderijbedrijven

Uit de cijfers in het LEI-boekhoudnet blijkt dat grotere rundveehouderijbedrijven in het algemeen betere bedrijfsresultaten hebben dan kleinere rundveebedrijven. Dit betekent overigens niet dat de omvang alles bepalend is: de uiteindelijke bedrijfsresultaten zijn afhankelijk van de hoeveelheden en prijzen van aangekochte en verkochte produkten. Wel is het zo dat naarmate een bedrijf een grotere omvang heeft, deze verhouding tussen kosten en opbrengsten gemiddeld genomen gunstiger is. Dit verklaart ook waarom er zo'n sterke tendens tot uitbreiding en schaalvergroting is zoals in hoofdstuk 4 is weergegeven. Om een beeld te geven om welke verschillen het gaat zijn in tabel 5.1 de bedrijfsresultaten weergegeven van weidebedrijven en gemengde bedrijven met overwegend intensieve veehouderij van de laatste 2 jaren waarvan deze gegevens beschikbaar zijn.

De bedrijfsomvang bij rundveebedrijven is afhankelijk van de oppervlakte van de bedrijven en de intensiteit van het grondgebruik (koeien per ha). Maatregelen die de oppervlakte van het beschikbare grasland of de intensiteit waarmee deze grond gebruikt kan worden beïnvloeden, hebben dus rechtstreeks invloed op de bedrijfsresultaten.

De bedrijfsresultaten verschillen van jaar tot jaar zeer sterk. Om dit aan te tonen is van 2 groepen bedrijven de arbeidsopbrengst per ondernemer en enkele andere gegevens in een reeks van jaren weergegeven. Het betreft hier gemengde bedrijven (rundveebedrijven met veelal intensieve veehouderij) en bedrijven met overwegend intensieve veehouderij (van 0 t/m 10 ha). Deze groepen komen vrij goed overeen met de bedrijven in Lage Maaskant. Uit deze gegevens blijkt dat er in 1980/81 een dieptepunt was in de bedrijfsuitkomsten. Nadien zijn de resultaten weer veel verbeterd (zie tabel 5.2).

1) Zie voor begripsomschrijving bijlage 1.

Tabel 5.1 Opbrengst per 100 gulden totale kosten naar toenemende bedrijfsomvang (landelijke cijfers)

Weidebedrijven			Gemengde bedrijven met overwegend intens. veehouderij		
bedrijfsomvang in sbe 1)	opbrengst per per f 100,- kosten		bedrijfs- omvang in sbe 1)	opbrengst per f 100,- kosten	
	1980/81	1981/82		1980/81	1981/82
tot 103	66	72			
103 - 125	71	77			
126 - 147	75	78	tot 148	81	84
148 - 174	79	85	148 - 188	85	91
175 - 198	84	90			
199 - 229	85	90	189 - 245	87	99
230 - 255	87	94	245 - 307	90	99
256 - 301	91	94			
302 - 333	92	99			
334 - 391	95	100	308 - 452	95	98
392 en meer	98	104	452 en meer	95	103
Alle bedrijven	84	89		88	95

1) Klassegrenzen 1981/82. De klassegrenzen schuiven jaarlijks op.
Bron: LEI-publ. 3.115 en 3.126 (Bedrijfsuitkomsten in de landbouw),
1982 resp. 1983.

Tabel 5.2 Ontwikkeling van bedrijfsomvang en opbrengsten (gulden, pachtbasis) van bedrijven in het Consulentenschap Tilburg

	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82
Gemengde bedrijven:					
- sbe per bedrijf	187	222	227	252	260
- arbeidsopbrengst ondernemer	20.500	31.800	23.900	6.900	37.300
- tot.opbrengst per sbe	1.258	1.294	1.297	1.254	1.615
- arbeidsopbr. per sbe	213	263	210	147	304
Bedrijven met overwegend intensieve veehouderij van 0 t/m 10 ha					
- sbe per bedrijf	226	227	232	240	237
- arbeidsopbrengst onder- nemer	38.300	.	.	11.900	38.400
- tot.opbrengst per sbe	1.692	1.535	1.784	1.595	1.953
- arbeidsopbr.per sbe	260	.	.	133	260

Bron: LEI-boekhoudnet.

Van de 177 hoofdberoepsbedrijven in Lage Maaskant komt bijna 90% vrij goed overeen met de in tabel 5.2 weergegeven LEI-boekhoudbedrijven zodat een globale vergelijking verantwoord is.

De rundveebedrijven in Lage Maaskant zijn gemiddeld groter van oppervlakte maar kleiner van omvang dan de bedrijven uit het boekhoudnet, verder is de veedichtheid in het blok lager. Ook de intensieve veehouderijbedrijven in het blok hebben gemiddeld een grotere oppervlakte maar een kleinere omvang dan de boekhoudbedrijven (zie tabel 5.3).

Tabel 5.3 Enkele kengetallen van bedrijven in het LEI-boekhoudnet en van bedrijven in "Lage Maaskant"

	Rundveebedrijven			Intensieve veeh. bedrijven		
	boekhoudnet 1)		Lage Maas- kant 1982 3)	boekhoudnet 4)		Lage Maas- kant 1982 5)
	77/82 2)	1982		77/82	1982	
Aantal bedrijven	27	24	120	21	24	36
Gem. opp. (ha)	18,2	18,8	20,2	4,4	3,5	6,2
Gem. omvang (sbe)	230	260	218	232	237	203
Gem. aantal koeien	41,9	49,6	49,0			
Melkkoeien per ha 6)	2,56	2,69	2,44			
G.v.e. per ha 6)	3,37	3,47	3,25			

- 1) Gemengde bedrijven Consulentenschap Tilburg.
- 2) Gemiddelde van 5 boekjaren (1977/78 t/m 1981/82).
- 3) Bedrijven met melkkoeien en een melktank.
- 4) Bedrijven 0 t/m 10 ha, overwegend veredeling.
- 5) Intensieve veehouderijbedrijven, type 3 + 4.
- 6) Ha grasland + voedergewassen.

5.2 De economische betekenis van de land- en tuinbouw in het gebied

Hiervoor is aangegeven welke produktierichtingen voorkomen en wat de omvang hiervan is (hoofdstuk 4). De gegevens die hieraan ten grondslag liggen bieden de mogelijkheid wat verder in te gaan op de economische betekenis van de land- en tuinbouw in Lage Maaskant.

Veelal zijn de bedrijfsresultaten in de land- en tuinbouw - volgens bedrijfseconomische maatstaven - negatief. Hierdoor is men geneigd het economisch belang van de agrarische produktie te onderschatten. De economische betekenis kan men definiëren als de

hoeveelheid inkomen die gevormd wordt. Elk bedrijf koopt grondstoffen aan, betaalt voor diensten en verkoopt produkten. Als op de verkoopwaarde van de produkten de kosten van aangekochte grondstoffen en diensten in mindering worden gebracht, resteert de beloning voor de op de bedrijven geleverde arbeid en voor het in de grond en goederen geïnvesteerd vermogen.

Een schatting hiervan kan worden gemaakt op basis van gegevens in het LEI-boekhoudnet dat gebaseerd is op een steekproef van bedrijven. Hieruit kunnen van verschillende bedrijfstypen de kosten van grondstoffen en diensten en de opbrengsten per sbe worden berekend. Uiteraard vertoont het produktieproces van gebied tot gebied grote variaties, maar voornoemde kengetallen bieden voldoende aanknopingspunten om tot een globale schatting te komen, zoals in tabel 5.4 is weergegeven.

Tabel 5.4 Globale schatting van de toegevoegde waarde van de land- en tuinbouw in Lage Maaskant in 1982 (in miljoen gulden)

Produktietak	Non-factor- kosten 1)	Opbrengsten	Netto-toege- voegde waarde 2)
Rundveehouderij e.a.	20,3	31,2	10,9
Intensieve veehouderij	<u>16,1</u>	<u>20,4</u>	<u>4,3</u>
Totaal	36,4	51,6	15,2

1) Kosten van grondstoffen en diensten (inclusief afschrijvingen).

2) Opbrengsten minus de non-factorkosten.

Op basis van deze kengetallen en de samenstelling van de produktie kan worden berekend dat de bedrijven in dit gebied in 1982 globaal genomen voor ca. 36 miljoen gulden aan goederen en diensten aankochten en voor ca. 52 miljoen aan produkten verkochten.

Voor de inbreng van kapitaal en grond en voor het werk dat op de bedrijven werd verricht, ontvingen de bedrijfshoofden, verdere medewerkers, verpachters en kapitaalverschaffers tesamen ongeveer 15 miljoen gulden. Uit de hoogte van de bedragen van aangekochte produktiemiddelen en van verkochte produkten blijkt de betekenis voor de andere sectoren van de economie.

6. Verwachte autonome ontwikkelingen in de landbouw

In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van de ontwikkelingen in de komende 10 jaren (1982-1992), uitgaande van de tendenties in het jongste verleden zoals die in het voorgaande zijn weergegeven, en rekening houdende met veranderingen die reeds op dit moment te voorzien zijn (afgezien van een ruilverkaveling en van beperkingen van het grondgebruik in het kader van de Relatienota).

Voor de ontwikkeling in de rundveehouderij is ook een alternatief naast de "autonome benadering" opgesteld. De ontwikkeling in deze tak verliep de afgelopen jaren zeer snel en voor de komende jaren zou, wanneer het beleid van produktieuitbreiding en melkprijzen hetzelfde zou zijn als in de voorbije jaren, een verdere toename te verwachten zijn. De produktieuitbreiding zal echter ontmoedigd worden middels het opleggen van een zware heffing op meergeproduceerde melk. Daarom is ook uitgegaan van de situatie dat er geen groei in deze tak plaats heeft, doch dat de melkproduktie met 7,5% vermindert. Hierbij wordt er geen rekening mee gehouden dat de contingentering eventueel ook gevolgen zal hebben voor de ontwikkeling van het aantal bedrijven. Het effect hiervan zal overigens binnen een termijn van 10 jaar betrekkelijk gering zijn. Een sterkere vermindering van het aantal bedrijven zou immers vereisen dat met van beroep verandert. Gezien de werkloosheid van + 20% in dit gebied zijn hiertoe niet veel mogelijkheden.

6.1 Het aantal hoofdberoepsbedrijven

Voor het bepalen van het aantal hoofdberoepsbedrijven is uitgegaan van de ontwikkeling in de afgelopen jaren en de situatie op dit moment.

De aantalsontwikkeling is het resultaat van uittreding en toetreding van bedrijfshoofden. Op basis van de leeftijd van de bedrijfshoofden mag worden verwacht dat ca. 60 oudere bedrijfshoofden hun beroep zullen beëindigen. Wat betreft uittreding bij de jongere bedrijfshoofden (door beroepsverandering, ziekte, overlijden, etc.) ligt eenzelfde ontwikkeling als in de afgelopen jaren in de lijn der verwachtingen. Ook voor de aantalsvermindering door overige oorzaken wordt de lijn uit het jongste verleden doorgetrokken.

Wat betreft toetreding wordt enerzijds uitgegaan van de huidige opvolgingssituatie. Er hebben nu meer oudere bedrijfshoofden een opvolger dan in de afgelopen jaren. Anderzijds is rekening gehouden met toetreding van bedrijven door stichting (afsplitsing van bedrijven of op andere wijze) of uit de groep nevenbedrijven. De afgelopen jaren betrof dit 13 bedrijven of 7,3% van het aantal hoofdberoepsbedrijven in 1977. Voor de toekomst is van dezelfde verhouding uitgegaan.

Tabel 6.1 Ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven van 1977 tot 1992

Beginjaar	Aantal Bedrij- ven	Uittreding van be- drijfs- hoofden	Toetreding van be- drijfs- hoofden	Aantal bedrij- ven	Eindjaar
1977	178	35	34	177	1982
1982	177	36	37	178	1987
1987	178	33	33	178	1992

Bij deze uitgangspunten zal ook de komende 10 jaren het aantal hoofdberoepsbedrijven constant blijven. Zoals in de afgelopen periode zullen, door de slechte niet-agrarische werkgelegenheid, ook de komende jaren enerzijds relatief veel zoons in de landbouw blijven en anderzijds trachten boerenzoons die elders werkloos worden in landbouw emplooi te vinden. Deze laatsten proberen in sommige gevallen het ouderlijk bedrijf dat anders zou verdwijnen uit te breiden en als opvolger voort te zetten, in andere gevallen stichten zij een nieuw agrarisch bedrijf met name in de intensieve veehouderij waarin zij tot nu toe nog mogelijkheden zagen.

Het aantal nevenbedrijven zal volgens berekening verminderen tot + 50 in 1992 (in 1982 waren er 62).

6.2 Cultuurgrond en verdeling van de bedrijven naar oppervlakte

De geregistreerde oppervlakte cultuurgrond op de bij het blok betrokken bedrijven bleef de afgelopen 5 jaar constant. Ook in de regio vond de afgelopen 10 jaar geen vermindering van cultuurgrond plaats.

Ook voor de komende 10 jaar wordt er van uitgegaan dat de geregistreerde oppervlakte cultuurgrond constant blijft. Onttrekking van cultuurgrond wordt nauwelijks verwacht (voor woningbouw + 5 ha).

De oppervlakte cultuurgrond in gebruik bij hoofdberoepsbedrijven nam de afgelopen jaren toe terwijl het grondgebruik van nevenbedrijven verminderde. Deze trend wordt ook voor de komende jaren verwacht. Doordat er relatief veel opvolgers zijn zal het aantal hoofdberoepsbedrijven dat nevenbedrijf wordt afnemen.

De verandering van de oppervlakte cultuurgrond in handen van hoofdberoepsbedrijven (zie par. 3.3) zal, gebaseerd op de vooruitberekening van het aantal bedrijven en de gemiddelde bedrijfsoppervlakte van de uit de groep gegane en in de groep gekomen bedrijven

Tabel 6.2 De ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond

	Oppervlakte in ha			Percentage		
	1977	1982	1992	1977	1982	1992
Hoofdberoepsbedrijven	3038	3087	3130	99,0	90,1	91,5
Nevenbedrijven (10 sbe en meer)	376	339	290	11,0	9,9	8,5
Alle bedrijven	3414	3426	3420	100,0	100,0	100,0

in het recente verleden, ongeveer het volgende verloop kunnen hebben:

Oppervlakte hoofdberoepsbedrijven in 1982	3087 ha
Uit de groep gaande bedrijven	-307 ha
In de groep komende bedrijven	+163 ha
Vergroting voortgezette hoofdberoepsbedrijven(saldo)	+187 ha
Oppervlakte hoofdberoepsbedrijven in 1992	3130 ha

De verdeling van het aantal bedrijven over de oppervlakteklassen zal in de toekomst naar verwachting weinig veranderen. Alleen het aantal bedrijven boven de 20 ha zal waarschijnlijk iets toenemen.

Tabel 6.3 De hoofdberoepsbedrijven naar oppervlakte

Bedrijfsoppervlakte	Aantal bedrijven			Percentage bedrijven		
	1977	1982	1992	1977	1982	1992
tot 10 ha	39	43	39	22	24	22
10 - 15 ha	47	39	39	26	22	22
15 - 20 ha	42	31	30	24	18	17
20 - 30 ha	35	43	45	20	24	25
30 ha en meer	15	21	25	8	12	14
Totaal	178	177	178	100	100	100

Doordat het aantal bedrijven en de oppervlakte cultuurgrond nagenoeg constant blijven zal ook de gemiddelde bedrijfsoppervlakte constant blijven (17,6 ha tegen 17,4 ha in 1982). Op basis van de ontwikkeling van het aantal bedrijven en de oppervlakte cultuurgrond naar bedrijfstype mag worden verwacht dat de "gespecia-

liseerde melkveebedrijven" een gemiddelde oppervlakte van 26 à 28 ha zullen hebben, de 2 typen intensieve veehouderijbedrijven 6 à 7 ha en de andere 3 typen ca. 20 ha.

6.3 De ontwikkeling in de produktietakken

6.3.1 Het grondgebruik

De verhouding bouwland-grasland-tuinland zal in de toekomst naar verwachting weinig veranderen. Bij beperking van de melkveestapel (zie 6.3.2) zal de drang om de voedergewassen uit te breiden verminderen en zal het areaal overige akkerbouwgewassen wat toenemen. Bij trendmatige ontwikkeling zal op het bouwland het areaal snijmais waarschijnlijk enigszins toenemen ten koste van de overige akkerbouwgewassen. Bijna alle cultuurgrond wordt gebruikt ten behoeve van de rundveehouderij.

Tabel 6.4 Ontwikkeling van het grondgebruik op hoofdberoepsbedrijven

	1977	1982	1992	
			verwachting 1)	trend
Ha cultuurgrond	3038	3087	3130	3130
Percentage: grasland	81	82	81	82
snijmais	10	14	14	15
overig bouwland	9	4	5	3
tuinland	0	0	0	0

1) Bij inkrimping aantal melkkoeien.

6.3.2 De rundveehouderij

Het aantal hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien zal naar verwachting afnemen, zij het trager dan in het jongste verleden. In 1982 waren er 120 hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien en een melktank. De komende jaren zal een aantal van deze 120 bedrijven worden opgeheven, sommigen zullen de melkkoeien afstoten terwijl het bedrijf doorgaat. Het resultaat zal volgens globale analyse zijn dat er omstreeks 1992 ongeveer 112 hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien zijn met globaal 2550 ha grond.

De ontwikkeling in de rundveehouderij zal in de komende jaren naar verwachting een ander tempo volgen dan in de afgelopen jaren. De groeiende overproduktie van o.a. melk vormt een dermate hoge last voor de lidstaten van de EG dat men deze niet langer wil dragen. In dit kader wil men voor Nederland een produktievermindering van + 7,5% van het niveau van 1983 realiseren.

Vermindering van de melkproduktie kan gerealiseerd worden door verlaging van de produktie per koe en/of inkrimping van de melkveestapel. Uit onderzoek (o.a. Beumer, v.d. Giessen, 1980) blijkt dat bij verlaging van de melkproduktie per koe de arbeidsopbrengst veel sterker daalt dan bij inkrimping van de melkveestapel. Zeer waarschijnlijk zal dus de melkveestapel worden ingekrompen. Dit betekent bij gelijkblijvende melkgift per koe een vermindering van het aantal koeien van + 5900 in 1982 tot + 5700 stuks. Daar komt voor de komende jaren nog bij dat rekening moet worden gehouden met een regelmatige stijging van de melkproduktie per koe. De laatst bekende 4 jaar bedroeg deze stijging bij de gecontroleerde koeien in Noord-Brabant gemiddeld + 48 kg per jaar (tabel 4.7). Wanneer deze jaarlijkse stijging van de produktie per koe voor de komende 10 jaar wordt aangehouden komen we op een produktie van ca. 5970 kg melk per koe in 1992. Het hiervoor genoemde aantal van 5700 koeien zal dan bij een gelijkblijvend kwantum melk tot ca. 5250 in 1992 verminderen.

Wat het jongvee betreft moet er van uitgegaan worden dat er ruim voldoende jongvee is ter vervanging van het melkvee. Mede gezien de overschotten in de rundveesector en de vermindering van de mestveestapel in de voorbij jaren, zal het aantal stuks mestvee verder inkrimpen. Waarschijnlijk zal de vermindering van het aantal koeien een aangepaste voeding met eigen voedergewassen bevorderen, waardoor de krachtvoer- en ruwvoeraankopen zullen verminderen en mogelijk de stikstofgift kan worden verlaagd. Dit leidt tot een kostenverlaging per kg melk.

Deze inkrimping van de melkveestapel zal ook belangrijke consequenties hebben voor de verdeling van de bedrijven naar omvang van de melkveestapel. Hiervoor is aangegeven dat het aantal bedrijven met melkvee zal dalen tot + 112. Bij 5250 koeien betekent dit een gemiddelde melkveestapel van 47 koeien (30 in 1977 en 46 in 1982). Dit zou betekenen dat bedrijven die blijven hun veestapel met + 9% moeten verminderen. Wanneer dit inderdaad zo zou verlopen zal dit ook belangrijke consequenties hebben voor de investering in nieuwe bedrijfsgebouwen. Als de melkveestapel niet kan worden uitgebreid is het niet aantrekkelijk een ligboxenstal te bouwen.

De veedichtheid zal bij voornoemde veronderstelde overheidsmaatregelen verminderen tot ongeveer 2,4 g.v.e. per ha grasland + voedergewassen (tabel 6.5). De omvang van de rundveehouderijsector op de hoofdberoepsbedrijven loopt terug tot + 20.800 sbe of met 1% per jaar (tabel 6.6).

Aangezien nog onzeker is hoe produktiebeperkende maatregelen precies worden genomen en hoe lang ze gecontinueerd worden, is ook een berekening gemaakt van de trendmatige ontwikkeling in de afgelopen jaren.

Bij trendmatige ontwikkeling zal de veedichtheid naar verwachting verder toenemen. In de afgelopen periode was er een voortdurende toename (zie par. 4.4.1). Wanneer deze trendmatige ont-

wikkeling doorgaat is voor het totale gebied in 1992 een veedichtheid van 2,3 koeien c.q. 3,24 g.v.e. per ha grasland en voedergerassen te verwachten (resp. 1,81 koeien c.q. 2,72 g.v.e. in 1982).

Bij deze ontwikkeling zullen er in 1992 ongeveer 7600 koeien in het gebied worden gehouden. Ten opzichte van 1982 is dit een toename van 2,5% per jaar (1977-1982 6,3% per jaar). Voor de totale Nederlandse melkveestapel werd voor de periode 1980-1985 de groei op 0,7% per jaar geschat 1), maar de feitelijke groei gaat sneller. In 1983 werd het voor 1985 verwachte aantal koeien overschreden, de groei van 1980 tot 1983 was 2,3% per jaar (Noord-Brabant 3,4% per jaar).

Tabel 6.5 Ontwikkeling van de rundveehouderij (alle bedrijven)

	1977	1982	1992	
			verwachting *)	trend
Ha grasland + voedergerassen	3115	3265	3265	3310
Aantal melkkoeien:				
- per ha grasland + voederger.	1,40	1,81	1,61	2,30
- totaal	4352	5909	5250	7600
Aantal grootveeëenheden:				
- per ha grasl. + voederger.	2,34	2,72	2,42	3,24
- totaal	7294	8887	7900	10720
Aantal sbe rundvee: per g.v.e.	2,66	2,72	2,72	2,80
totaal	19435	24182	21500	30000

*) Bij inkrimping aantal melkkoeien.

De omvang van de totale veestapel zal naar verwachting minder snel groeien dan het aantal koeien. Evenals in het verleden zal de uitbreiding van de melkveestapel sterker zijn dan die van het overige vee, met name het jongvee.

Bij de trendmatige ontwikkeling in de rundveehouderij zal de mate waarin men overgaat op ligboxenstallen een centrale rol spelen. In 1982 was op 64 bedrijven een ligboxenstal, in 1992 zullen er bij een trendmatige ontwikkeling + 90 bedrijven een ligboxenstal hebben (zie bijlage 4). Bij deze berekening is geen rekening met produktie beperkende maatregelen gehouden. De mate waarin ligboxenstallen worden gebouwd is sterk afhankelijk van

1) Zie "Nota melkveehouderij", Ministerie van Landbouw & Visserij, 1981.

uitbreidingsmogelijkheden van de veestapel. Wanneer die er niet zijn is het doorgaans niet aantrekkelijk om zo'n stal te bouwen, men komt immers op veel hogere kosten voor rente en afschrijving dan wanneer met het oude gebouw wordt doorgegaan.

6.3.3 De intensieve veehouderij

In de periode 1977-1982 nam de omvang van de intensieve veehouderij in het gebied met 45% toe, op de hoofdberoepsbedrijven met 54%. Voordien was er jarenlang een slechts beperkte groei. Ongeveer drie vijfde van de uitbreiding werd gerealiseerd op gecontinueerde bedrijven en circa twee vijfde op toegetrokken bedrijven.

De komende jaren zal de uitbreiding van de omvang van de intensieve veehouderij doorgaan, het tempo is moeilijk aan te geven. (recentelijk, 1982-1983, was er al een aanzienlijke uitbreiding in het gebied, zowel op gecontinueerde bedrijven als op nieuwe bedrijven). Zoals reeds gezegd blijven door de slechte niet-agrarische werkgelegenheid enerzijds meer zoons in de landbouw en zijn er anderzijds inwonende zoons thuis die elders werkloos werden. In vele gevallen werd dan tot nu toe de intensieve veehouderij uitgebreid; hetzij op bestaande bedrijven, hetzij op nieuwe bedrijven. Verder bleek in hoofdstuk 5 dat grotere bedrijven doorgaans een betere rentabiliteit hebben dan de kleinere bedrijven. Dit leidt er toe dat het ook op vele bestaande bedrijven aantrekkelijk is om de produktie uit te breiden.

Een van de aspecten welke in toenemende mate een belemmering voor groei kunnen opleveren is de afzet van mest. In par. 4.4.2 is aangegeven dat reeds nu in delen van het gebied sprake is van een mestoverschot.

Gezien de vele incidentele factoren die bij de ontwikkeling in een klein gebied als Lage Maaskant een rol kunnen spelen, is de ontwikkeling in het verleden geen goed uitgangspunt voor een raming voor de toekomst. Voor deze raming is het beter zich te baseren op een trendmatige ontwikkeling in een groter gebied. Wanneer hiervoor de totale provincie als uitgangspunt wordt genomen dan zal, bij een in absolute zin gelijke groei als in het verleden, de toename in de komende 10 jaar 45% bedragen 1). Bij deze ontwikkeling is geen rekening gehouden met een eventueel versnellende groei van de intensieve veehouderij als gevolg van de inkrumping van de melkproduktie. De uitbreiding van de intensieve veehouderij is immers nog van vele andere factoren afhankelijk.

6.3.4 De akkerbouw en de tuinbouw

Van het bouwland op de hoofdberoepsbedrijven zal waarschijnlijk slechts een beperkte oppervlakte (bij de aangenomen beperkingen van de melkveestapel + 170 ha, bij trendmatige ontwikkeling

- 1) In "De land- en tuinbouw in Noord-Brabant" wordt voor de intensieve veehouderij voor 1979-1985 uitgegaan van een variant met totaal 25% groei en een variant met totaal 15% groei.

+ 80 ha) niet met snijmais worden beteeld maar met suikerbieten, granen, e.d. In het bouwplan zijn geen veranderingen te verwachten. Voor de toekomst wordt dan ook het aantal sbe per ha van 1982 aangehouden.

Het areaal tuinbouw bleef de afgelopen jaren constant, terwijl de produktieomvang iets toenam. Voor de toekomst wordt van eenzelfde oppervlakte uitgegaan (14 ha op hoofdberoepsbedrijven) en een vrijwel gelijkblijvende omvang.

6.3.5 De omvang van de produktietakken uitgedrukt in sbe

De hiervoor beschreven ontwikkeling in de produktietakken is samengevat in tabel 6.5.

Tabel 6.6 De ontwikkeling van de produktieomvang (hoofdberoepsbedrijven)

	1977	1982	1992	
			verwach- ting 1)	trend
Sbe voor:				
- rundveehouderij 2)	18.397	23.073	20.800	29.000
- intensieve veehouderij	7.615	11.745	17.030	17.030
- akkerbouw 3)	1.053	605	800	375
- tuinbouw	292	336	350	350
Sbe totaal	27.357	35.759	38.980	46.755

1) Bij inkrimping aantal melkkoeien.

2) Inclusief voedergewassen.

3) Exclusief voedergewassen.

De totale produktieomvang op de hoofdberoepsbedrijven zal bij de aangenomen beperkingen van de melkveestapel toenemen tot + 39.000 sbe in 1992, een toename van 0,9% per jaar. Bij trendmatige ontwikkeling zal de produktieomvang toenemen tot + 46.800 sbe in 1992 of met 2,7% per jaar (5,5% per jaar van 1977 tot 1982).

Uitgaande van het veronderstelde aantal sbe zal de verdeling van de bedrijven over de omvangsklassen er in 1992 volgens berekening uitzien zoals in tabel 6.7 is weergegeven. Hieruit blijkt dat bij beperking van de melkproduktie het aantal kleinere bedrijven trager vermindert en het aantal grotere bedrijven veel langzamer stijgt dan bij trendmatige ontwikkeling. De gemiddelde produktieomvang per bedrijf neemt bij beperking van de melkproduktie met ca. 20 sbe toe, bij trendmatige ontwikkeling met + 60 sbe.

Tabel 6.7 De produktieomvang van de hoofdberoepsbedrijven

Sbe per bedrijf	Aantal bedrijven				Percentage bedrijven			
	1977	1982	1992		1977	1982	1992	
			verw. trend 1)				verw. trend 1)	
tot 130	77	48	32	19	43	27	18	11
130 - 175	39	23	21	15	22	13	12	8
175 - 230	36	36	41	29	20	20	23	16
230 en meer	26	70	84	115	15	40	47	65
Totaal	178	177	178	178	100	100	100	100
Sbe per bedrijf	154	202	219	263				

1) Bij inkrimping aantal melkkoeien.

Om een voldoende rentabiliteitsniveau te halen zullen, bij doortrekking van de ontwikkelingen in de afgelopen jaren, de bedrijven omstreeks 1992 een omvang moeten hebben van minimaal 230 sbe (t.o.v. 175 sbe in 1982). Bij deze omvang zal naar verwachting het bedrijf een voldoende inkomen opleveren om in het levensonderhoud van het bedrijfshoofd en zijn gezin te voorzien en tevens mogelijkheden bieden voor de besparingen welke met het oog op de continuïteit nodig zijn.

Volgens de berekeningen bij de veronderstelde produktiebeperkende maatregelen zal in 1992 ongeveer 47% van de bedrijven aan deze norm voldoen, bij voortgaande trend ongeveer 65%.

6.4 Het bedrijfstype

Uitgaande van de ontwikkelingen in de afgelopen jaren komt naar voren dat het aantal bedrijven met voornamelijk intensieve veehouderij zal toenemen. De bedrijven met voornamelijk melkveehouderij blijven, met 54% van alle bedrijven, de voornaamste bedrijfstypen.

Tabel 6.8 Aantal hoofdberoepsbedrijven naar type en oppervlakte

	1977		1982		1992	
	bedr.	ha	bedr.	ha	bedr.	ha
Gespecialiseerde melkveebedr.	60	1225	70	1602	70	1850
Overwegend melkveebedrijven	57	973	37	648	26	470
Gesp. intensieve veeh.bedr.	12	45	25	94	43	165
Overw. intens. veehouderijbedr.	12	119	11	128	15	210
Melkvee/intens. veehouderijbedr.	25	383	24	393	16	285
Overige bedrijven	12	293	10	222	8	150
Alle hoofdberoepsbedrijven	178	3038	177	3087	178	3130

7. Enkele slotopmerkingen

Uit het voorgaande blijkt een sterke groei van de produktie in Lage Maaskant, zowel in de rundveehouderij als in de intensieve veehouderij. Sterke kanten van de landbouw in Lage Maaskant zijn de goede kwaliteit van de bodem, die een relatief hoge produktie mogelijk maakt. En wat betreft de intensieve veehouderij zij er op gewezen dat Lage Maaskant, met vele andere gebieden in Noord-Brabant en het oosten van het land, kan profiteren van de relatief goede plaats ten opzichte van de aanvoer- en afzetgebieden.

Tegenover deze sterke punten staan ook enkele zwakkere. Zo ligt de produktie per ha en per bedrijf, ondanks de snelle toename in het recente verleden, nog onder het provinciale niveau. Ook de inrichting van het gebied kent nog vele problemen. Men denke hierbij aan de ligging van bedrijven in de dorpen. Hierdoor wordt produktieuitbreiding bemoeilijkt. Verder ligt er relatief weinig grond aan huis. Daar komt nog bij dat het bedrijf vaak over teveel kavels verspreid ligt. Dit leidt tot hoge kosten. De slechte inrichtingssituatie leidt er ook toe dat de mogelijkheden van de bedrijfsvoering beperkt zijn. Zo wordt er relatief veel jongvee en mestvee gehouden, terwijl specialisatie op de melkveehouderij tot betere bedrijfsresultaten zou leiden.

Een punt dat voor de toekomst ook zorgen baart is de slechte werkgelegenheidssituatie. Deze leidt er toe dat er relatief veel belangstelling is om bedrijven over te nemen of bedrijven te stichten. Hierdoor komt er weinig grond vrij voor oppervlaktevergroting. Voor de toekomst komt daar nog bij dat uitbreiding van de melkveehouderij onaantrekkelijk zal worden. Het laat zich dus aanzien dat er zowel voor oppervlaktevergroting als voor intensivering van de melkveehouderij weinig mogelijkheden zullen zijn. Belangrijk blijft dat er kostenbesparingen gerealiseerd worden en daartoe kan verbetering van de inrichting een bijdrage leveren.

Literatuur

Derde Nota over de Ruimtelijke Ordening:

Nota landelijke gebieden, deel 3d; regeringsbeslissing met nota van toelichting, 1979.

Streekplan Midden- en Oost-Brabant. Provincie Noord-Brabant, 1978.

De mestproblematiek in Noord-Brabant

(een schets van de omvang van de overschotten aan dierlijke mest in de provincie Noord-Brabant).

Provinciale Directie voor de Bedrijfsontwikkeling in de landbouw in Noord-Brabant, 1982.

Ruilverkaveling "Lage Maaskant"; advies ex artikel 32 van de Ruilverkavelingswet 1954.

Landinrichtingsdienst Noord-Brabant, 1981.

Bodemkaart van Nederland, 45 oost en 46 oost en 46 west.

Stichting voor Bodemkartering, 1976.

Bestemmingsplannen buitengebied:

De gemeenten Ravenstein, Lith, Oss en Megen c.a. hebben een door de Raad vastgesteld (in respectievelijk 1977, 1979, 1979 en 1981) en deels door Gedeputeerde staten goedgekeurd bestemmingsplan buitengebied. De gemeente Berghem heeft een concept-ontwerp bestemmingsplan in 1973 in vooroverleg gebracht.

Beumer, J.; Drs. L.B. van der Giessen

De invloed van contingentering van de melkproductie op bedrijfsplan en arbeidsopbrengst van weidebedrijven.

LEI-publikatie 3.100, 1980.

Bijlage 1. Toelichting op enige veel gebruikte termen

1. Telplichtige geregistreerden

De bij de districtbureauhouders in de administratie opgenomen personen die een agrarisch bedrijf hebben met een omvang van minstens 10 standaardbedrijfs-eenheden.

2. Beroepsgroepen

Hoofdberoepsbedrijven = A + B-bedrijven;

A: het bedrijfshoofd besteedt zijn arbeidstijd geheel aan het eigen bedrijf;

B: meer dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf be-
steed, tevens heeft het bedrijfshoofd een nevenberoep.

Nevenbedrijven = C, D en S-bedrijven:

C: minder dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf
besteed;

D: rustende agrariërs of rustende niet-agrariërs met grondgebruik;

S: speciale dan wel afwijkende bedrijven.

3. Basisgegevens

Voor de samenstelling van dit rapport is gebruik gemaakt van gegevens uit de metellingen van de landbouw. Deze gegevens hebben betrekking op alle gere-gistreerde bedrijven, met een productieomvang van meer dan 10 sbe, die in het blok liggen en op de cultuurgrond die zij in gebruik hebben alsmede op 8 in bei-de jaren buiten het blok gelegen bedrijven welke minstens de helft van hun grond in het blok hebben (7 hoofdberoepsbedrijven en 1 nevenbedrijf).

4. Oppervlakte gemeten maat, kadastrale maat en bedrijfsoppervlakte

Gemeten maat is de oppervlakte beteelbare grond (paden en voren inbegrepen). De kadastrale maat omvat, behalve de cultuurgrond gemeten maat, nog de opper-vlakten van de sloten en de niet verharde wegen, welke de beteelbare oppervlak-te doorsnijden en begrenzen. Voor de totale oppervlakte van het bedrijf komen hier nog bij de oppervlakte van de bedrijfsgebouwen en het erf, tuin voor eigen gebruik, bos, grienden, wegen, woeste grond, sloten breder dan 4 meter, grond voor kampeerdoeleinden, enz.

5. Standaardbedrijfseenheden

Standaardbedrijfseenheid (sbe):

Eenheid waarin de omvang van een agrarisch bedrijf en van de afzonderlijke produktierichtingen binnen een bedrijf wordt uitgedrukt. Een sbe komt overeen met een bepaald bedrag aan toegerekende factorkosten in een basisperiode bij een doelmatige bedrijfsvoering en onder normale omstandigheden.

Voornaamste gewassen en dieren			
	Sbe per ha		Sbe per dier
Snijmais	3,5	Jongvee/mestvee	0,7
Grasland	1,0	Melkkoeien	2,5
		Mestvarkens/opfokzeugen	0,18
		Fokzeugen	1,40
		Leghennen (100 stuks)	1,30

Bijlage 1 (vervolg)

6. Grootvee-eenheden

Grootvee-eenheid (=g.v.e.):

Een g.v.e. komt overeen met de netto-energiebehoefte van een volwassen melk-koe van 550 kg levendgewicht met een dagproduktie van 15 kg melk met 4% vet. Het veebestand wordt daarbij als volgt omgerekend: 1 koe = 1 g.v.e., 1 stuks jongvee = 0,4 g.v.e., 1 stuks mestvee = 0,7 g.v.e., 1 paard boven 2 jaar = 1,0 g.v.e., 1 schaap = 0,1 g.v.e.

7. Bedrijfstypen

Voor de indeling in bedrijfstypen is per bedrijf het aantal standaardbedrijfseenheden (sbe) berekend voor de akkerbouw, de rundveehouderij, de tuinbouw en de intensieve veehouderij. Afhankelijk van het percentage sbe dat per bedrijf voor deze onderdelen werd gevonden zijn de hoofdberoepsbedrijven ingedeeld in "bedrijfstypen". Onderscheiden zijn:

1. Gespecialiseerde melkveebedrijven: 80% of meer van de sbe voor rundvee;
2. Overwegend melkveebedrijven: 60-80% van de sbe voor rundvee;
3. Gespecialiseerde intensieve veehouderijbedrijven: 80% of meer van de sbe voor intensieve veehouderij;
4. Overwegend intensieve veehouderijbedrijven: 60-80% van de sbe voor intensieve veehouderij;
5. Melkvee/intensieve veehouderijbedrijven: 20-60% van de sbe voor rundvee + 20-60% van de sbe voor intensieve veehouderij;
6. Overige bedrijven.

8. Bedrijfsresultaten

Arbeidsopbrengst van de ondernemer:

netto-overschot c.q. ondernemersoverschot vermeerderd met het berekende loon van de ondernemer.

Netto-overschot, ondernemersoverschot:

het verschil tussen de totale bedrijfsopbrengsten en de totale bedrijfskosten, waarbij de beloning voor bedrijfsleiding niet als kostenpost in aanmerking is genomen. Indien de kosten worden berekend op pachtbasis (landbouw) wordt het verschil aangeduid als netto-overschot (pb); bij berekening op basis van werkelijke eigendom/pachtverhoudingen (tuinbouw) als ondernemersoverschot.

Pachtbasis (pb):

uitgangspunt voor de berekening van de rentabiliteit van landbouwbedrijven, waarbij voor alle kosten van grond en gebouwen (ongeacht de feitelijke eigendom/pachtverhouding) een bruto-pacht in rekening is gebracht zoals die geldt voor vergelijkbare pachtbedrijven.

9. Arbeidsjaareenheden (AJE)

In 1981 zijn de gegevens per werknemer uit de arbeidskrachtentelling omgerekend tot arbeidsjaareenheden op basis van 2000 uur per AJE waarbij één persoon maximaal voor 1 AJE is geteld.

Aantal hoofdberoepsbedrijven										Aantal nevenbedrijven	
	gespecialiseerde melkveebedrijven	overwegend melkveebedrijven	gespecialiseerde veehouderijbedrijven	overwegend intensieve veehouderijbedrijven	melkveetensieve veehouderijbedrijven	overige bedrijven	totaal	'77	'82	'77	'82
Tot 5 ha	-	1	8	18	-	1	22	38	29		
5 - 10 ha	8	3	4	4	6	3	26	30	27		
10 - 15 ha	11	22	13	-	5	3	47	39	4		
15 - 20 ha	16	9	14	10	1	1	42	31	2		
20 - 30 ha	17	28	14	9	-	1	35	43	-		
30 ha en meer	8	15	3	2	-	1	15	21	-		
Totaal	60	70	57	37	12	11	178	177	74	62	
Tot 50 sbe	3	3	2	2	-	1	8	8	70	53	
50 - 90 sbe	11	11	5	-	4	3	29	17	3	8	
90 - 130 sbe	13	8	13	5	4	3	40	23	1	-	
130 - 150 sbe	11	1	9	-	2	2	27	6	-	-	
150 - 175 sbe	5	5	2	7	1	1	12	17	-	-	
175 - 230 sbe	10	9	18	10	1	6	36	36	-	-	
230 sbe en meer	7	33	8	13	2	10	26	70	-	-	
Ha cultuurgrond	1225	1602	973	648	45	95	3038	3087	376	339	
Aantal sbe	8664	13880	9287	7439	1758	5332	27357	35759	2103	1820	
Ha per bedrijf	20,4	22,9	17,1	17,5	3,8	3,8	17,1	17,4	5,1	5,5	
Sbe per bedrijf	144	198	163	201	147	213	154	202	28	29	

Bijlage 3. Enkele gegevens per deelgebied

	Deelgebied										Totaal blok	
	Oijen		Oss		Haren		Berghem		Buiten blok		'77	'82
	'77	'82	'77	'82	'77	'82	'77	'82	'77	'82		
Hoofdberoepsbedrijven: tot 5 ha	2	5	4	5	5	9	2	3	-	-	13	22
5 - 10 ha	2	3	6	6	15	10	3	2	-	-	26	21
10 - 15 ha	9	7	16	15	13	9	7	7	2	1	47	39
15 - 20 ha	14	9	10	8	10	8	6	4	2	2	42	31
20 ha en meer	20	25	12	15	10	14	5	6	3	4	50	64
Totaal hoofdberoepsbedrijven	47	49	48	49	53	50	23	22	7	7	178	177
tot 90 sbe	3	7	10	7	17	6	5	4	2	1	37	25
90 - 130 sbe	13	4	12	8	7	6	8	4	-	1	40	23
130 - 150 sbe	6	2	10	1	7	3	3	-	1	-	27	6
150 - 175 sbe	3	5	-	5	7	6	-	1	2	-	12	17
175 - 230 sbe	12	8	10	14	9	8	4	5	1	1	36	36
230 sbe en meer	10	23	6	14	6	21	3	8	1	4	26	70
1. Gespecialiseerde melkveebedrijven	18	21	16	19	16	18	6	8	4	4	60	70
2. Overwegend melkveebedrijven	17	12	14	11	14	8	9	4	3	2	57	37
3. Gespecialiseerde intens. veeh. bedr.	3	7	3	4	6	12	-	2	-	-	12	25
4. Overw. intensieve veehouderijbedr.	1	-	2	7	6	2	3	2	-	-	12	11
5. Melkvee/intensieve veeh. bedrijven	6	7	10	7	7	6	2	3	-	1	25	24
6. Overige bedrijven	2	2	3	1	4	4	3	3	-	-	12	10

Bijlage 3. (vervolg)

	Deelgebied								Totaal blok	
	Oijen		Oss		Haren		Berghem		Buiten blok	
	'77	'82	'77	'82	'77	'82	'77	'82	'77	'82
Ha cultuurgrond totaal	971	993	832	840	724	760	368	341	143	154
Ha per bedrijf	20,7	20,3	17,3	17,1	13,7	15,2	16,0	15,5	20,4	22,0
Ha grasland + voedergewassen	881	947	762	822	660	690	323	332	138	153
Sbe per bedrijf	175	213	152	190	142	210	134	178	172	227
Sbe per man	117	120	127	127	119	124	109	123	129	129
Aantal koeien: totaal	1452	1831	1197	1526	1028	1514	419	608	223	410
- per bedrijf	37	49	31	41	24	45	25	43	32	59
- per ha grasland + voedergewassen	1,65	1,93	1,37	1,86	1,56	2,20	1,29	1,83	1,61	2,67
G.v.e./ha grasland + voedergewassen	2,49	2,73	2,49	2,84	2,47	3,18	2,58	2,88	2,72	3,25
Percentage sbe voor: rundvee + voedergew.	72	68	69	67	57	55	71	67	80	88
- intensieve veehouderij	25	30	27	32	37	40	20	30	18	12
Nevenbedrijven: aantal	23	21	15	13	21	13	14	14	1	1
- ha cultuurgrond	144	121	65	61	89	67	74	85	4	4

3087
17,1
276517,4
17,1
2944154
22,0
153154
120
1245889
30
1,562,91
2,51
2,9165
28
3362
376
339

Bijlage 4. Berekening van het aantal bedrijven met in 1992 een ligboxenstal

Bij de berekening van het aantal bedrijven met een ligboxenstal in 1992 is uitgegaan van:

- het percentage bedrijven met een ligboxenstal per oppervlakteklasse in 1982;
- het aantal bedrijven met melkkoeien per oppervlakteklasse in 1992;
- de mate waarin het percentage bedrijven met een ligboxenstal toeneemt in een periode van 10 jaar.

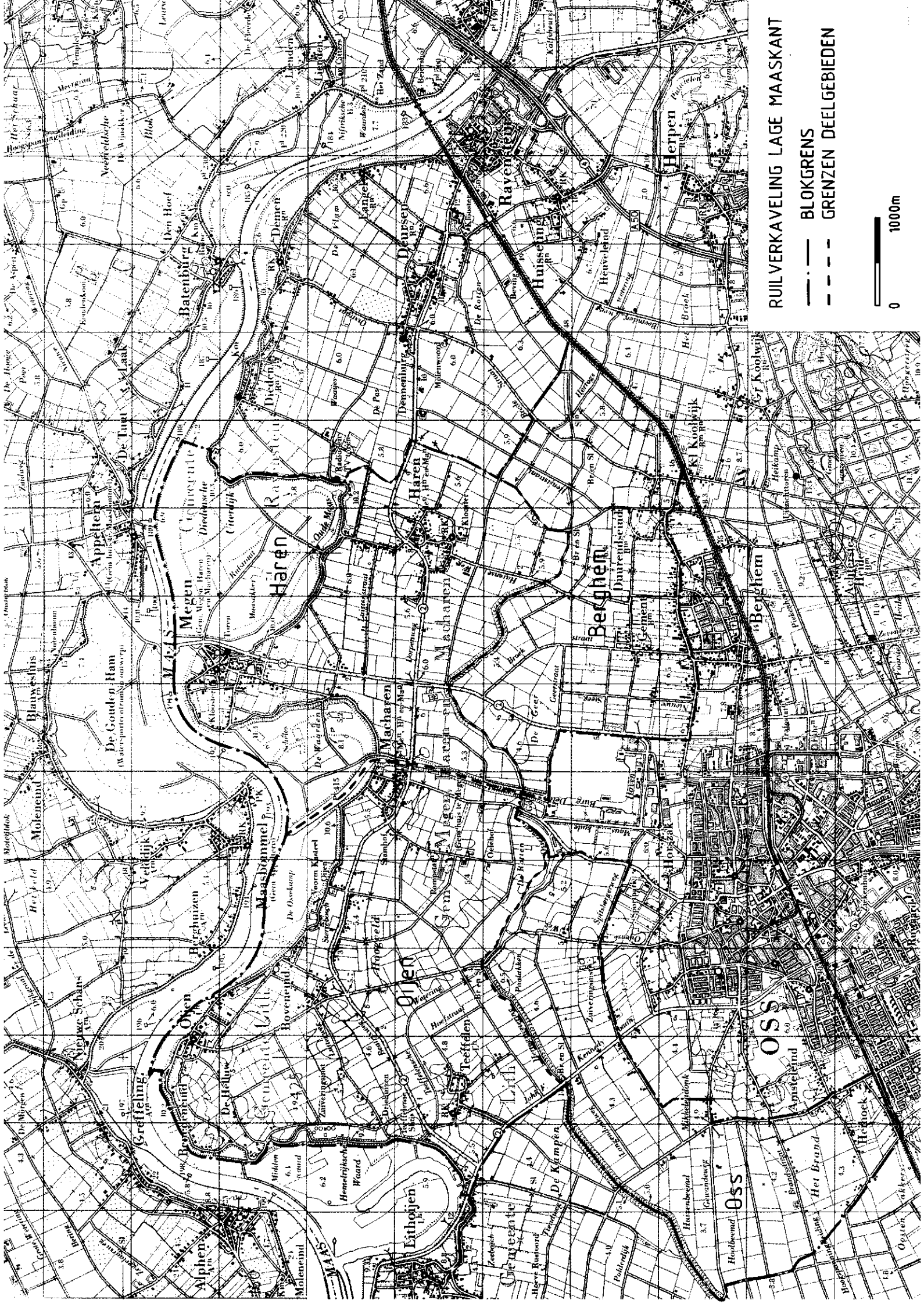
ad c. Om een globale schatting te kunnen maken van de mate waarin ligboxenstallen gebouwd zullen worden zijn op basis van de structuurenquêtes melkveehouderij 1973/74 en 1978/79 lijnen gecontrueerd die aangeven in welk tempo het percentage ligboxenstallen per bedrijfsgrootteklasse toeneemt. Voor de bedrijven boven de 30 ha zou volgens deze gegevens het percentage bedrijven met een ligboxenstal toenemen van 88% in 1982 tot ca. 100% in 1992, voor de bedrijven van 20-30 ha van 77% nu tot 95% in 1992, bij de bedrijven van 15-20 ha van 46% tot ca. 75% in 1992 en van de bedrijven van 10-15 ha 28% nu tot + 55% in 1992. Wanneer we deze percentages toepassen op de per oppervlakteklasse te verwachten aantallen bedrijven met melkkoeien, volgt de verdeling zoals in onderstaande tabel is weergegeven. Het aantal bedrijven met een ligboxenstal zal volgens deze berekening toenemen van 64 in 1982 tot + 90 in 1992.

Berekening van het aantal hoofdberoepsbedrijven met in 1992 een ligboxenstal

Bedrijfs- oppervlakte	1982 bedrijven met koeien 1)				Situatie 1992			
	totaal	w.v. met trad. stal	w.v. met lig- boxenstal		aantal bedr. met koeien	% met lig- boxen- stal 2)	aantal be- drijven met	
			aantal	%			ligb. trad. stal	stal
tot 10 ha	10	10	-	-	3	-	-	3
10 - 15 ha	29	21	8	28	24	55	13	11
15 - 20 ha	26	14	12	46	25	75	19	6
20 - 30 ha	39	9	30	77	41	95	39	2
30 ha en meer	16	2	14	88	19	100	19	-
Totaal	120	56	64		112		90	22

1) En melktank.

2) Volgens lijnen structuurenquêtes melkveehouderij.



RUILVERKAVELING LAGE MAASKANT

- BLOKGREN'S
- - - GRENZEN DEELGEBIEDEN

